

ptačí svět

časopis České společnosti ornitologické

4
2013

Ptačí svět – časopis ČSO | Ročník XX, číslo 4/2013

Vydává a rozšiřuje Česká společnost ornitologická (ČSO).

Adresa redakce: Ptačí svět, ČSO, Na Bělidle 34, 150 00 Praha 5 - Smíchov, tel.: 274 866 700, birdlife.cz, e-mail: cso@birdlife.czRedakční rada: **Alena Klvaňová**, klvanova@birdlife.cz, šéfredaktorka**Jaroslav Cepák**, krouzkovaci_stanice@nm.cz**Adolf Goebel**, adolf.goebel@post.cz | **Lucie Hošková**, hoskova@birdlife.cz**Barbora Kaminiecká**, barbora.kaminiecka@nature.cz**Kamil Čihák**, cihak@birdlife.cz | **Jiří Sládeček**, sladecek@psp.cz**Zdeněk Vermouzek**, verm@birdlife.cz | **Lukáš Viktora**, viktora@birdlife.cz

Vychází čtyřikrát ročně.

Grafický návrh a sazba: **Jiří Kaláček** | Tisk: **POINT Brno**Jazyková korektura: **Igor Pejchal**

Toto číslo vyšlo 3. 12. 2013 v nákladu 2 500 výtisků.

Uzávěrka příštího čísla je 2. 1. 2014. Vyjde v únoru.

Inzerce, předplatné a pokyny pro autory na adrese redakce.

Zaregistrováno u Ministerstva kultury ČR pod č. E12781.

ISSN 1801-7525.

Poděkování Igoru Pejchalovi a všem autorům textů i fotografií.

Na obálce: Zvonek zelený (*Carduelis chloris*). Foto: Jiřina Chalupská.

Česká společnost ornitologická (ČSO) je dobrovolné zájmové sdružení, zabývající se výzkumem a ochranou ptáků. Má více než 2000 členů. Realizuje vlastní i mezinárodní projekty, popularizuje a propaguje ochranu ptáků a jejich prostředí. V ČR zastupuje mezinárodní organizaci BirdLife International.

BirdLife International je celosvětové sdružení národních organizací na ochranu ptáků a přírody. Působí ve více než 100 státech. Jeho cílem je snížit počet ohrožených druhů ptáků a chránit jejich území a tím přispět k zachování biologické rozmanitosti a udržitelnému využívání přírodních zdrojů. Charakterizuje jej motto: „Společně pro ptáky a pro lidi“ (*Together for birds and people*).

Časopis nebyl v roce 2013 finančně podpořen žádným veřejným zdrojem financí.

Na jeho vydávání přispívají členové ČSO, předplatitelé a inzerenti.

Příspěvky ani fotografie nejsou honorovány.

Navštivte webové stránky časopisu birdlife.cz/ptacisvet.html, profil na Facebooku – facebook.com/Ptacisvet nebo si stáhněte časopis v elektronické podobě na publero.com/title/ptaci-svet.

Publero**kalendář akcí****prosinec 2013–únor 2014***Podrobnosti na birdlife.cz a uvedených adresách.***7. prosince** – schůze Západočeské pobočky ČSO, od 9 h v Západočeském muzeu v Plzni.**7. prosince** – schůze Slezské ornitologické společnosti, pobočky ČSO v Ostravě, od 9 h v Ostravském muzeu.**14. prosince** – výprava za zimujícími ptáky na Ohři, místo srazu a čas bude upřesněn podle aktuálního počasí.

Volejte předem na 737271755 nebo pište na: r.o.s.os@seznam.cz. Pořádá Rakovnický ornitologický spolek.

14.–15. prosince – termín Zimního sčítání vodních ptáků ve středních Čechách, další termíny na <http://scitanistc.webnode.cz/>.**4. ledna** – tradiční vycházka už posedmnácté opět za zimujícími ptáky na Vltavu, sraz v 8.30 h na nádraží Praha Bubeneč u vstupu do Stromovky. Pořádá Rakovnický ornitologický spolek, info: r.o.s.os@seznam.cz.**18.–19. ledna** – termín Mezinárodního sčítání vodních ptáků (IWC), více na waterbirdmonitoring.cz.**8. února** – schůze Pobočky ČSO na Vysočině, od 10 h v ZOO Jihlava.**15. února** – zimní exkurze ČSO za zedníčkem skalním. Podrobnosti budou upřesněny podle aktuálního výskytu zedníčků.**Úvodník** / Martin Fejfar**Z terénu i kanceláře** / Lucie Hošková**Co přinesl poštovní holub**

- 2 | Vlaštovičky v předsíni / Vendula Vondráčková
- 2 | „Společné“ hnízdění rehka a lejska / Kamil Čihák
- 2 | Jak jsem vychovával vrabčáka / Jiří M. Bohdanecký

Letem ptačím světem / Barbora Kaminiecká

- 2 | Divočina se vrací do Evropy
- 2 | Kanada sčítá škody na ptácích
- 2 | Svědčí špačkův hormon?

Poznáte...?**3–5** | Poznáte pěnkavovitě? II. díl / Jaroslav Koleček, Jan Hošek**Z významných ptačích území****6–7** | Ptačí oblast Hovoransko-Čejkovicko / Karel Šimeček**8–9** | Monitoring a ochrana luňáků / Dušan Rak**Zajímavosti z ptačí říše**

- 10 | O soužití břehulí a těžařů / Lukáš Viktora, Lucie Hošková, Zdeněk Vermouzek, Jaroslav Cepák

Rady, tipy, návody

- 11 | Meopta S2 a phonescoping, pohodlné focení telefonem / František Pochmon

Objektivem...**12–13** | Objektivem / Jiřina Chalupská**Mladým ornitologům**

- 14 | Krutihlavovy hlavolamy / Vladka Sládečková
- 15 | Komiks / Kateřina Jelínková

Zajímavosti z ptačí říše

- 16 | Zedníček skalní v severozápadních Čechách / Vladimír Teplý
- 16 | Přelety netopýrů / Tomáš Bartonička

Ze života ČSO

- 17 | Jak jsme prožili Víkend v ptačí kůži / Jitka Feřtová
- 18–19 | Účast ve správních řízeních – silný nástroj ochrany ptáků / Kamil Čihák, Martin Fejfar, Ondřej Volf
- 19 | Ovlivňujeme budoucnost makedonských supů / Vlasta Škorpíková

Ptáci v ohrožení

- 20 | Česko papežtější než papež: Aneb jak vyhubit Ptáka roku 2013 implementací ochrannářské legislativy / Petr Heneberg
- 21 | Rozsáhlá ptačí kriminalita na Roudnicku aneb co oči nevidí... / Dušan Rak

Za ptáky do světa**22–24** | Kam poprvé do tropů? / Tomáš Grim**JAK SI PŘEČÍST PTAČÍ SVĚT****v tištěné podobě:**

pro členy ČSO – zdarma
pro ostatní – roční předplatné 249 Kč
(4 čísla)

v elektronické podobě na publero.com:

1 číslo – 35 Kč
roční předplatné (4 čísla) – 79 Kč
archivní předplatné – 28 Kč
(2 čísla v ročníku od roku 2006)

První číslo věnované Ptákovi roku
je vždy ke stažení zdarma!

Foto: Lada Veselá

Vážení kolegové, milí příznivci ptactva. Řada z nás v poslední době snad čím dál tím častěji přemítá, jak ptákům pomáhat a jak ptáky lépe chránit. Takové úvahy jsou zcela namístě. Zvýšená snaha o ochranu ptáků (a přírody obecně) „odzdola“ – to znamená ze strany jednotlivců či různých občanských sdružení – totiž nabývá za stávající politické nestability na významu stále víc. Stačí se podívat, kolik stran se věnuje ochraně přírody ve svém programu. Není jich mnoho. A to už vůbec nelze mluvit o tom, že by se ochrana přírody dostala mezi jejich programové priority.

ČSO je organizací, která má ochranu přírody a ptáků ve svém vinku či lépe řečeno zakotvila ji do svých stanov na předním místě. Ptačí svět se proto tímto tématem pravidelně zabývá a aktuální číslo, jež dnes dostáváte do ruky, dokonce možná ještě víc. Prostředků, jak můžeme jako členové ČSO pomáhat, je řada – od těch reálných, prováděných přímo v terénu, až po ty „úřední“, prováděné tak říkajíc od stolu. Ty první jsou tentokrát zmíněny především v textech týkajících se dravců – ať už to jsou čeští luňáci, anebo makedonští supi. Z těch druhých bych se chtěl zastavit u článku na téma správních řízení, protože se jedná o jeden z nejučinnějších nástrojů, jichž lze z pozice občanského sdružení využít. Dovolím si apelovat na nás všechny, abychom se v mezích svých možností a schopností zapojili co nejvíc. Cesta je jednoduchá: přinejmenším chodit do terénu, sbírat data a poskytovat je ČSO, respektive vedení územně příslušných poboček podle toho, kdo se řízení účastní. No, a pokud se pobočka ve vašem regionu zatím neúčastní? Je na čase situaci změnit, získat vlastní právní subjektivitu a přihlásit se u příslušných orgánů ochrany přírody! Asi to bude znít na závěr poněkud nevesele, ale dnes bohužel nestačí jen pozorovat a kochat se krásami opeřenců. Bez naší aktivní spoluúčasti by možná brzo nemuselo být čím se kochat.

Martin Fejfar,
člen výboru ČSO a předseda
Východočeské pobočky ČSO

Foto: Martin Mecnarowski (photomecan.eu)

Majestátní orel mořský patří mezi druhy, které se v Evropě šíří díky jejich cílené ochraně, jak dokládá studie **Wildlife Comeback**, na níž se podílela ČSO. Zpráva dokumentuje úspěšný návrat vybraných druhů ptáků a savců do evropské přírody. Zpráva, která byla vydána v Londýně a měla velký mediální ohlas včetně např. BBC, dokladuje, že pokud do ochrany druhů investujeme patřičné prostředky a odbornost, výsledky se dostaví (více také na str. 2).

✎ Zavlažovací systém Ptačího parku Josefovské louky spuštěn! Tento rok se podařilo získat nezbytné povolení k nakládání s vodami a schválení manipulačního řádu, na němž se podíleli i uživatelé pozemků. Dle dohodnutých podmínek jsme však s vpuštěním vody do zavlažovacích kanálů počkali až do 16. září, kdy končí období předpokládané senoseče. Kromě toho se podařilo vykoupit dalších 1,3 ha Josefovských luk.

✎ Seminář vedoucích patronátních skupin (PS) Významných ptačích území (IBA) proběhl 18.–19. 10. v IBA Rožďalovické rybníky. Jednání potvrdilo význam programu IBA pro ochranu ptáků, účastníci se mimo jiné dohodli věnovat větší pozornost stavu prostředí a v nezbytném rozsahu zajistit monitoring druhů. Za pomoci vedoucích PS budou získané údaje o prostředí a stupně jeho ohrožení, výsledky monitoringu druhů a činnost PS doplněny do celosvětové databáze IBA (WBDB) umožňující sledovat ohrožení jednotlivých oblastí a směřování ochrany na nejkritičtější místa. Na základě požadavků vedoucích PS zajistí koordinátor programu IBA např. aktualizaci informací o IBA na webu ČSO, podklady pro správní řízení či kampaň na získání nových členů PS.

✎ Druhý ročník akce pro rodiny s dětmi, tentokrát pod názvem Víkend v ptačí kůži, přilákal do Doks více než 50 dětských i dospěláckých členů ČSO. O tom, že se akce povedla, se můžete přesvědčit na straně 17.

✎ Zástupci ČSO se aktivně zúčastnili konference European Bird Census Council (EBCC) v Rumunsku. Kromě tří přednesených referátů jsme zorganizovali workshop k evropskému atlasu hnízdního rozšíření ptáků a absolvovali desítky diskusí a jednání s koordinátory monitoringu ptáků z evropských zemí.

✎ Na přelomu září a října se ČSO tradičně zapojila do pořádání evropského festivalu ptactva. V ČR se jej účastnilo více než 1500 lidí, z toho minimálně 600 dětí, kteří v rámci 45 vycházek pozorovali ptáky a obdivovali fenomén ptačí migrace.

✎ Sekretariát ČSO aktualizoval informace o vývoji populací běžných druhů ptáků, získané v Jednotném programu sčítání ptáků, viz <http://jpsp.birds.cz>.

✎ V polovině listopadu jsme se účastnili třídenního semináře evropských partnerů BirdLife International, během něhož byly položeny základy detailního plánu práce BirdLife International v Evropě do roku 2020. Přestože z velké řady dobrých nápadů je nyní třeba vybrat ty úplně nejlepší a na ně pak napřít síly, již nyní je jasné, že téma občanské vědy, které ČSO prosazovala, určitě nezapadne.

✎ I přes dlouhodobé problémy se zajištěním financí ze strany Státního fondu životního prostředí se podařilo dokončit monitoring 36 ptačích druhů přílohy I směrnice o ptácích v 92 kvadrátech na území 8 krajů ČR.

Podivní sourozenci

V okamžiku, kdy na svítidle v chodbě rodinného domku manželů Mirátských v Otčích začal pár vlaštovek stavět hnízdo, se majitelé zaradovali. Vlaštovky

sice hnízdo postavily, ale pak se už neukázaly a vzhledem k průběhu letošního jara možná ani znovu nezahnízdlily. Dlouho se nedělo nic a pak se ve hnízdě objevila vajíčka. Již na první pohled bylo patrné, že se jedno od ostatních liší zbarvením, mezi čistě bílými leželo jedno šedo-zelené. Možná kukačka, řekl by si někdo. Po vylíhnutí se však žádné

z mláďat nepokoušelo ostatní z hnízda vyhodit, přestože jedno vypadalo zcela jinak. A jak k tomu došlo? Pravděpodobně se uvolněné vlaštovčí hnízdo snažily nezávisle na sobě obsadit samičky dvou různých druhů – lejska šedého a rehka domácího. Samici lejska se podařilo snést jen jedno vajíčko a pak byla pravděpodobně vykázána, hnízdiště trvale obsadili rehci, a ti pak vyseděli a omylem se starali i o cizí mládě, jak nám sdělila paní Mirátská.

✍ Kamil Čihák

Vlaštovičky v předsíni

Chtěla bych se s vámi podělit o fotku bývalých nájemníků u trpělivé Alenky. Sice je už stará, ale autentická. A kdo má v novém baráku vlaštovičky v předsíni? Chlévů už moc není. Tím nenaznačuji, že by dcerunka měla

v předsíni chlév! Jen to okno bylo vysoko nad schodištěm a nedalo se zavřít. Znáš takové, kteří každé jaro běhají s bidlem kolem domů a srážejí hnízda jiřičkám, aby jim nepokakaly zápraží. Zas to tak moc nechtělo: kus kartonu, ohleduplnost a v závěru trochu vápna, hadr a kýbl vody. Mezi tím spoustu radosti.

✍ Václava Vondráčková,
Kostelec nad Labem

Jak jsem vychoval vrabčáka

Rád bych se s vámi podělil o zkušenost s vrabcem domácím. Našel jsem na chodníku dehydrované, asi 10denní opeřené mládě s plným voletem, které nejspíše vypadlo z hnízda. Při vědomí vzácnosti tohoto ptáčka jsem jej odvezl domů, kde jej dokrmuji a učím létat, a soudím, že tak za 5 dní bude schopen návratu do přírody. Podstatné je, že jsem u tohoto „tuctového“ ptáčka objevil nevidané sociální chování. Pták je velice vitální, skvěle reaguje na moji osobu, kterou považuje za mámu a zdroj potravy, a lze říci, že doslova komunikuje. Řekne si o jídlo i o tekutinu, obě rozeznává a obě dokáže až lidsky odmítnout, příkladně když má plné vole. Ví, že pevná strava přichází z kávové lžičky, odkud si ji sám sezobne, a voda z injekční stříkačky. Pakliže na něj hovořím, naslouchá, přijde blíže nebo se otočí a vleze si do vystlané ošatky, která spolu se zelenohnědými bavlnkami, suplujícími jeho sourozence, vytváří náhradní hnízdo a pocit bezpečí. K těm se přitulí a na rozkaz, že je konec zlobení a je nutné jít spát, si probere peří a prostě usne. Reaguje i na hlazení, kdy se viditelně uklidní, vyleze na ruku, téměř by se dalo říci, že snad rozumí lidskému slovu, natolik je vnímavý. Hlad hlásí hlasitým zpěvem a otevíráním zobáčku, chuť létat stále častějšími jednoznačnými pohyby na hraně ošatky, kde spolu trénujeme úchop větvičky a stabilitu. Následuje odvážný skok a pokus o let. Vrcholem je jeho navracení se samostatně do ošatky. Vrabec je tedy inteligentní a vnímavý pták, kterého lze jako mládě naučit mnohým dovednostem. Možná

jsem vám nesdělil nic nového, pakliže však ano, snad bude mé poznání přínosem pro názor veřejnosti na tohoto velice hezkého a chytrého ptáka naší přírody, zcela neprávem považovaného za ošklivého a tuctového škůdce s myšlením slepice.

✍ Jiří M. Bohdanecký,
Hradec Králové, srpen 2013

Divočina se vrací do Evropy

O tom, že volně žijících živočichů nejen v Evropě stále ubývá, jsme informováni téměř každý den. Evropská vědci a ochranáři však přinesli i pozitivnější

zprávu. Úsilí o zvýšení ochrany přírody v Evropě konečně přináší své plody. Divočina se vrací. Závěrečná zpráva rozsáhlé studie hovoří o 37 druzích savců a ptáků, které v posledních 50 letech navýšily své populační stavy a vracejí se na původní místa výskytu, či dokonce obsazují nové lokality. Některé z nich jako třeba zubr evropský,

bobr či orel mořský byly ještě v nedávné minulosti na pokraji vyhynutí. Orel mořský, jeden z největších dravců světa, byl mezi lety 1800–1970 na mnoha místech Evropy vyhynut. Díky přísné ochraně se jeho stavy zvedly z 2500 párů v roce 1970 na 9600 párů v roce 2010 a druh nyní opět úspěšně obsazuje původní lokality v severozápadní Evropě. Z návratu tohoto nádherného dravce se koneckonců těšíme i v České republice. I přes tyto úspěchy stále biodiverzitu ztrácíme a mnohé dříve početné druhy dosud nemají šanci vytvořit stabilní evropské populace. ✍ Podle birdlife.org

Kanada sčítá škody na ptácích

Kanadští vědci vydali studii, ve které odhadují, že v Kanadě je ročně vlivem lidské činnosti usmrceno 269 milionů volně žijících ptáků a zničeny jsou 2 miliony hnízd. V naprosté většině případů jsou na vině polodivoké a domácí kočky a dále kolize se stavbami, dopravními prostředky a s vedením elektrické sítě. Kočky jsou zodpovědné za usmrcení asi 100 milionů ptáků ročně. Další miliony pak hynou při kolizích s nezabezpečenými stavbami a sloupy elektrického vedení a na dálnicích a silnicích: jen při odstraňování vegetace pod elektrickým vedením je ročně zlikvidováno asi 400 000 ptačích hnízd. Lidská činnost tak v Kanadě ročně zlikviduje asi 5 % z celkového počtu 10 miliard volně žijících ptáků. Do studie nebyly zahrnuty faktory přirozené predace, úhynu v důsledku nemoci ani úhynu spojené s nepříznivým počasím či ztrátou přirozeného prostředí. Pokud by podobná studie proběhla v Evropě, museli bychom bohužel do ztrát započítat miliony nelegálně ulovených tažných ptáků v jižní a jihovýchodní Evropě a v severní Africe. ✍ Podle birdlife.org

Svědčí špačkům hormony?

Že pohlavní hormony obsažené v léčivech, zejména v antikoncepčních pilulkách, mohou negativně ovlivnit schopnost rozmnožování některých živočichů, se už nějakou dobu ví. Zejména ve vodním prostředí dokážou tyto látky měnit pohlaví u ryb a obojživelníků. Britští a němečtí vědci však pozorovali jiný zajímavý jev. Na samce špačka obecného mají hormonální látky v životním prostředí vliv pozitivní. Když vědci vystavili samečky hormonům ze skupiny estrogenů, s kterými se ptáci mohou setkat v přírodě, nestačili se divit. Samečci byli mnohem zdatnější zpěváci, snáze k sobě lákali samičky, a byli proto úspěšnější v námluvách. Zpívali déle a jejich zpěv byl podstatně komplikovanější, což se samičkám moc líbilo. Samcům, kteří přijímali potravu kontaminovanou estrogeny, se zvětšovalo centrum, které má v mozku na starosti zpěv. Ale za všechno se platí. Tito samečci mají oslabenou imunitu, což ale samičkám nevaadí. Jak je vidět, hormonální znečištění životního prostředí může zasáhnout do života některých tvorů hodně nečekaným způsobem. ✍ Podle článku Jaroslava Petra na osel.cz, zdroj PLoS ONE

Poznáte pěnkavy?

II. díl

Konopky a čečetky patří mezi pěnkavovitě pěvce přibližně do velikosti vrabce. Díky svému zpravidla méně nápadnému zbarvení a skutečnosti, že se některé druhy u nás vyskytují pouze v zimním období, patří mezi druhy obecně méně známé. K pozorování konopky žlutozobé potřebujeme i trochu štěstí, zaznamenat čečetku bělavou se už podaří málokdy. Skupinu pěnkavovitých ptáků, kterou si dnes představíme, uzavírá dobře známý, pestře zbarvený stehlík obecný. S většínou druhů se můžeme nejčastěji setkat při vycházce otevřenou krajinou – ať už v často smíšených hejnkách při přeletu, nebo při sběru potravy. Výhodou při určování je skutečnost, že se jedná vesměs o druhy poměrně málo plaché, k nimž se lze snadno přiblížit. Napovědět nám může i jejich hlas, avšak u čečetek často nepomůže ani samotné zbarvení ptáků.

Foto: Petr Šný (birdphoto.cz)

Čečetka tmavá

Konopka obecná je hojný pták vyskytující se u nás celoročně, jen o něco menší než vrabec. I díky poměrně delšímu ocasu působí štíhlým dojmem. Ptáci ve všech šatech mají bílé pásky v křídlech a bílé lemy tmavých krajních ocasních per dobře patrné i v letu. Samec má v hnízdním období karmínovou hruď a čelo. Zobák a zbytek hlavy jsou ve všech šatech převážně šedé (v zimě více dohněda), hřbet rezavě hnědý a břicho šedobílé. Samice je celkově hnědavá s tmavými podélnými proužky, bez červených odstínů. Mladí ptáci jsou o něco více skvrnití než samice. Letá obratně, ve vlnkách, přičemž se často ozývá charakteristickým kontaktním „tk tk tk“. Příjemně znějící, bohatý zpěv s melancholickým nádechem samci přednášejí nejčastěji z vyvýšených míst, jako jsou stromy nebo sloupy a vedení elektrického napětí.

Určování podobné konopky žlutozobé bývá náročnější. Ve střední Evropě se objevuje pouze na tahu a v zimním období, kdy je pro ni, jak už napovídá druhové jméno, typický žlutavě zbarvený zobák. Celkové zbarvení je hnědavé s podélnými pásky, břicho je bělavé. V letu jsou nápadnější světle hnědavé pásky v křídlech. Ocas je světlejší a více vykrojený než u konopky

obecné, krajní pera opět zdobí bílé lemy. Obě pohlaví jsou zbarvena podobně, pouze samčí kostřec mívá načervenalý nádech. Typické je nosově znějící vábení „tvéji“. Při sběru potravy se pohybuje konopka žlutozobá zpravidla na zemi v otevřené krajině, kde je možné ji při troše štěstí pozorovat i zblízka.

Čečetky bývají velikostí o něco menší. Pro obě pohlaví všech tří druhů je typické hnědavé zbarvení, černá skvrna na bradě a karmínová přední část temene, která je u mladých ptáků hnědá. Také hlas všech druhů je podobný – opakované „če-če-čet“ dalo čečetkám dokonce jméno.

Čečetku zimní nelze často od velmi podobné, avšak v průměru nápadně menší čečetky tmavé (uznané za samostatný druh teprve nedávno) spolehlivě odlišit. Výskyt čečetky zimní je ve střední Evropě vázán, jak už z názvu vyplývá, pouze na zimní období, naopak čečetku tmavou můžeme pozorovat celoročně. Opeření čečetky zimní mívá na rozdíl od tmavší, až žlutavě hnědé, čečetky tmavé (viz název) často šedohnědý nádech a zejména hřbetní a břišní partie působí světlejším dojmem. Křídelní páska bývá u obou

druhů krémově hnědá, avšak u některých čečetek zimních (především samců) až čistě bílá. Ke konci zimy mívají samci čečetky zimní na prsou více červené barvy, prsa samců čečetky tmavé bývají ve svatebním šatě zbarvena do růžova nebo oranžova. Pohlaví obou druhů se jinak ve zbarvení neliší.

Čečetka bělavá je celkově větší a nápadnější světlejší a má bílý (u samců narůžovělý) kostřec beze skvrn. V letu vynikají bělavé křídelní pásky. Čečetku bělavou u nás zastihneme ojediněle, pouze v některých zimách.

Stehlík obecný se ve střední Evropě vyskytuje celoročně. Je o něco menší než vrabec a díky pestrému zbarvení jej nelze při určování zaměnit. U dospělců je nápadná červená maska na černobílé hlavě, která u samců zasahuje až za oko. Pestře zbarvení staří i převážně hnědaví mladí ptáci mají žlutou pásku v černém křídle, viditelnou nejlépe v letu. Černý ocas s bílými koncovými skvrnami v letu kontrastuje s bílým kostřecem.

Nyní nezbyvá než vyrazit na vycházku nejlépe podzimní nebo zimní krajinou – třeba se nám během ní podaří většinu druhů pozorovat. Jaroslav Koleček

Pěnkavy – II. díl

Určování v přírodě

Ilustrace: Jan HOŠEK

svatební šat

♂

černé křídlo s širokou žlutou páskou
černý týl a temeno
bílá tvář
červená maska zasahuje za oko
zašpičatělý, světlý zobák

Stehlík obecný

(*Carduelis carduelis*)

Velikost: 12–13,5 cm

Prostředí: okraje lesů, zahrady, parky, břehové porosty

Výskyt v ČR: částečně tažný (III.–IV. a X.–XI.), pravidelně hnízdí na celém území

Stav a početnost v ČR: stabilní trend, 200–400 tis. párů

červená maska nezasahuje za oko

♀

prostý šat

♂

světle šedá hlava
světlá skvrna na tváři
světle šedý zobák
rezavě hnědý hřbet
karmínová prsa a přední část temene

šedohnědá hlava

široká žlutá páska na křídle

Juv.

žlutohnědá skvrna na konci ocasu

hnědě páskované tělo

světlé pásy na křídle (v letu)

žlutavý zobák

bělavé břicho

světlé břicho

Konopka obecná

(*Carduelis cannabina*)

Velikost: 12,5–14 cm

Prostředí: rozptýlená zeleň, zahrady, parky, hřbitovy, okraje lesů

Výskyt v ČR: z větší části tažná (III.–IV. a IX.–X.), pravidelně hnízdí na celém území od nejnižších poloh až po hory

Stav a početnost v ČR: stabilní, 60–120 tis. párů

Konopka žlutozobá

(*Carduelis flavirostris*)

Velikost: 12,5–14 cm

Prostředí: v zimě otevřená krajina – úhory, rumiště, v blízkosti vod

Výskyt v ČR: nehnízdí, přes naše území jen pravidelně protahuje a zimuje (nejčastěji X.–IV.)

bílé lemy krajních per

prsa v odstínech
růžové

bez červené skvrny

světlejší nadoční
proužek

karmínové čelo
a přední část
temene

Čečetka zimní (*Carduelis flammea*)

Velikost: 11,5–14 cm

Prostředí: v zimě otevřená krajina – ruderály,
rozptýlená zeleň, březové porosty

Výskyt v ČR: nehnízdí, přes naše území
jen pravidelně protahuje a zimuje

Juv.

karmínové čelo
a přední část
temene

černá brada

černá brada

karmínová prsa
(v předjaří)

světle hnědé/bílé
pásky na křídle

svatební
šat

světle hnědé pásky
na křídle

prostý šat

bélaové břicho

karmínové čelo
a přední část
temene

širší bílé pásky
na křídle

bílý kostřec

Čečetka tmavá (*Carduelis cabaret*)

Velikost: 11,5–14 cm

Prostředí: různé typy lesů, kleč, břehové porosty,
zahrady, parky

Výskyt v ČR: přelétavá, místy hnízdí na celém území,
zejména ve vyšších polohách

Stav a početnost v ČR: stabilní trend, 6–12 tis. párů

černá
brada

spodní část
těla bílá

Čečetka bělavá (*Carduelis hornemanni*)

Velikost: 12–14 cm

Prostředí: ojedinělý výskyt v různých typech prostředí

Výskyt v ČR: vzácně se zatoulají zpravidla jednotliví
ptáci během tahu a v zimě

Literatura:

- ▲ Svensson L. a kol. 2012: Ptáci Evropy, severní Afriky a Blízkého východu, Ševčík, Plzeň
- ▲ Štátný K., Bejček V. a Hudec K. 2006: Atlas hnízdního rozšíření ptáků
v České republice 2001–2003. Aventinum, Praha.
- ▲ Štátný K. a Hudec K. (eds.) 2011: Fauna ČR – Ptáci 3/II. Academia, Praha.
- ▲ Stav v ČR: jpsp.birds.cz

Ptačí oblast

Hovoransko-Čejkovicko

Ptačí oblast Hovoransko-Čejkovicko byla vyhlášena na pomezí okresů Hodonín a Břeclav na jižní Moravě. Rozkládá se na východním okraji střední části Hustopečské pahorkatiny. Je to kopcovitá zvlněná zemědělská krajina, v níž jen nejvyšší partie jsou dodnes ostrůvkovitě zalesněné původními lesními porosty – světlými (panonskými) dubovými habřinami s významnou příměsí lip nebo babyky. Zbytek území je pozměněný lidskou činností, převážně zemědělstvím – rozsáhlými lány, na nichž se pěstují pro dnešní dobu typické „žluté“ plodiny, a také rozsáhlými intenzivními ovocnými sady a vinicemi.

Celé území se nachází v nadmořské výšce 160–190 m n. m. a jeho klima je suché, charakteristické podprůměrnými srážkami s hlavním úhrnem v jarních měsících a teplotní nadprůměrností. Typické jsou zde mírné zimy s krátkým obdobím s vesměs slabou sněhovou pokrývkou a suchá a horká léta s vyšším počtem tzv. tropických dnů. Na území ptačí oblasti (PO) se v dnešní době nenachází žádný větší vodní tok anebo nádrž. Jedinými zdroji vody jsou různé uměle vytvořené zavlažovací nebo požární nádrže, popř. zatopené hliníky. Potoky a potůčky mají velmi nízký průtok (slabé zdrojnice) a často jimi voda teče jenom po část roku anebo se jimi rychle z krajiny odvádí po bouřkách spojených s přívalem deštěm.

Hranice PO jsou na první pohled velice členité, protože víceméně kopírují dosud zachovalé nebo různě intenzivně pozměněné stepní a lesostepní lokality místně zvané „špidláky“, respektive jejich kulturní obdobu malé vinice a políčka na strmých svazích záhumenkových tratí v okolí jednotlivých obcí. Těch se v PO o výměře necelých 1339 hektarů nachází celkem 5 a dvě z nich – Hovorany na severu a Čejkovice na jihu – daly této PO jméno.

Ptačí oblast Hovoransko-Čejkovicko je jednou z pouhých dvou PO v České republice, které byly vyhlášeny v intenzivně obhospodařované zemědělské krajině. Přesto se i v takovém prostředí nachází pestrá škála různých typů „přirozených“ biotopů. Například úbočí špidláků i viničních tratí, nemluvě o svazích uměle zbudovaných teras, jsou na mnoha místech erodovaná a takovéto nátrže a rýhy vytváří životní prostředí pro mnoho druhů živočichů. Jejich mnohem větší obdobou jsou po dlouhá léta používané polní komunikace, tzv. hluboké cesty, které v minulosti spojovaly jednotlivé obce v regionu. V zářezech, které tyto polní cesty v terénu vytváří, potom můžeme vidět průřez půdním reliéfem, který tvoří lehčí a středně těžké půdy na velkých plochách převátě různé silnou vrstvou spraše.

Stepní stráně se táhnou velkým obloukem od Hovorán směrem na jih přes PP Výchoz a PR Bílý kopec, unikátní botanicko-geologické lokality až po Čejčský špidlák. Tady se odklání jedna větev na jih orientovaných svahů s (bohužel) uměle vysázenými lesíky s převahou akátu a borovice, která pak končí u Mutěnic. Výrazně cennější je naopak

Mutěnice, terasy v trati Úlehle.

prostor na protější straně údolí, a tím jsou rozsáhlé svahy PR Čejkovické špidláky, které za hřbetem blíže k obci již byly přeměněny na maloplošnou zemědělskou drážbu. Žlebem mezi oběma lokalitami odtékala voda z velkého Čejčského jezera, silně podmačené pánve třetihorního původu, která byla napájena Tereziňským potokem. Nyní v těchto místech prochází železniční trať vedoucí z Hodonína do Zaječí.

Drtivá část stepí byla bohužel v průběhu století přeměněna na kulturní krajinu – dochovala se zřejmě jen torza, která byla jako poslední používaná jako obecní pastviny nebo zdroje sena pro dobytek.

K nejrychlejší a největší devastaci krajiny ale došlo po kolektivizaci během budování socialistického zemědělství během druhé půle minulého století. Proběhly zde všechny obecně známé „pokrokové“ zásahy, z nichž se některé plochy vzpamatovávají dodnes. Počínaje likvidací volně rostoucí zeleně, rušením mezí a naopak budováním megalomanských velkoplošných teras, odvodněním krajiny pomocí meliorací a následným budováním provozně i technicky náročných závlahových systémů atd. To se týká všech rovinatých ploch v této oblasti. Kromě uvedených špidláků jsou dodnes takovými ostrovy ve žlutém moři například Kobylská skála nebo rozsáhlý lesní komplex Ochozy u Vrbsce v západní části PO.

Území PO bylo ornitologicky opomíjené, přestože v 60. letech minulého století probíhaly na nedalekém Kobylském jezeře dlouhodobé a pravidelné výzkumy, prováděné tehdejšími Biologickým ústavem ČSAV v Brně. Ornitology

Šardice, záhumenkové tratě u obce.

Františkem Balátem a Stanislavem Svobodou byly zmapované jen z JV přiléhající lesní porosty Kapánsko a částečně také okolí Hovorán, kde se oba v začátcích své kariéry pohybovali. Mnohem lépe bylo území prozkoumané botanicky a entomologicky.

Systematičtější sledování a záznamy ptáků začaly během 80. let minulého století, kdy sem celkem pravidelně zajížděl autor příspěvku spolu s J. Zaňátem. Ten také v roce 1992 objevil mezi obcemi Čejč, Hovorany a Terezín malou populaci strnada zahradního, která v prvních letech po objevení mírně posilovala. Když v roce 1997 oba nezávisle na sobě zjistili druhou lokalitu v blízkosti Čejkovic, počet zpívajících samců na obou místech dosahoval až 20 jedinců. Opětovné obsazení území strnadem zahradním (historická data o hnízdění z okolí Karlína a Hovorán pochází právě od St. Svobody z počátku 60. let minulého století) bylo hlavním impulzem k vypracování návrhu vyhlášení PO v této oblasti. Od té doby strnad zahradní bohužel početně stagnoval a začal ubývat, až nakonec v posledních letech je zjišťován sporadicky a jednotlivě, převážně v období jarního tahu – chce se říct po přiletu na hnízdiště. Bohužel musíme konstatovat, že z oblasti jako hnízdící druh opět vymizel. Příčiny vymizení a zániku této malé populace byly opakovaně diskutované a došli jsme k závěru, že není možné jednoznačně stanovit jednu příčinu, ale že jde o zřejmě složitý komplex více faktorů, které negativně ovlivňují v rámci evropského areálu i mnohem větší populace „ortolánů“. Jak vyplynulo i z několika celoevropských sympozií věnovaných tomuto druhu, největší podíl na jeho mizení anebo početním úbytku má změna zemědělské krajiny a způsob hospodaření v ní, zhoršující se podmínky na zimovištích v Sahelu a v neposlední řadě také dosud neustále přetrvávající odchytů a pojidání strnadů jako delicatesy, a to především v „kulturní“ Francii.

Každopádně strnad zahradní nebyl jediným vzácnějším opeřencem v navrhované PO. Hnízdí zde mnoho jiných druhů ptáků, mimo jiné další tři druhy přílohy I směrnice o ptácích.

Početnost vlhy pestré v ptačí oblasti v poslední době roste.

Husté křovinné lemy lesů, křoviny na svazích úvozů a pásy keřů kolem polních cest nebo vodotečí a další místa s rozptýlenou zelení obývá pěnice vlašská a v jakési specifické symbióze s ní i fuhýk obecný. Početnost obou druhů může i meziročně celkem výrazně kolísat. Poslední odhady početnosti jsou pro tyto dva druhy 50–60, resp. 90–120 párů.

Naproti tomu populace strakapouda jižního, který se vyskytuje především na záhumenkových tratích s větším množstvím starých vzrostlých ovocných stromů, v sadech nebo v zahradách přímo uvnitř zástavby, je stabilní a odhaduje se na min. 20–25 párů.

K dalším významným druhům ptáků patří strnad luční, obývající nepravidelně stepní lokality v počtu do 5 párů, dále bramborníček černohlavý v počtu 30–40 párů a v polích zatím běžná křepelka polní.

Nemůžeme pochopitelně opomenout trojici druhů, které hnízdí v úvozech cest, svazích teras a přirozených sprašových nebo hlinitých stěnách. Prvním z nich je břehule říční, u níž celková početnost kolísá mezi 0–150 páry, následuje vlha pestrá s narůstající početností nyní nejméně 30 párů a nakonec zmíním bělořita šedého, jehož početnost v posledních letech také mírně narůstá. V současnosti v ptačí oblasti hnízdí 5–8 párů.

V oblasti hnízdí také několik párů fuhýka šedého, hojný je krutihlav obecný, v lidských sídlech přežívá poslední pár (či páry) sýčka obecného.

V lesích i lesících hnízdí několik párů včelojeda lesního a zřejmě se jako hnízdič vrací i dudek chocholový. V průběhu celého roku vzácně zaletují orel královský a luňák červený.

Hospodářská činnost člověka (vyjma intenzivního podnikání) není v rozporu se zájmy

ochrany přírody, ba naopak. Člověk svojí dlouhodobou činností v tomto území vytvořil podmínky vhodné pro mnoho ohrožených druhů živočichů. Proto prvořadým cílem ptačí oblasti je zachování současného charakteru a tradičních způsobů využívání krajiny.

Karel Šimeček | se dlouhodobě věnuje ochraně a monitoringu ptáků na jižní Moravě. Podílel se na návrhu a vyhlášení dvou ptačích oblastí: Bzenecká Doubrava-Strážnické Pomoraví a Hovoransko-Čejkovicko. Publikuje články věnované ornitologii a organizuje akce pro veřejnost. Je členem redakční rady časopisu CREX. Jeho oblíbenými ptačími skupinami jsou dlouhokřídlí a srostloprstí.

Monitoring a ochrana luňáků

V České republice se vyskytují dva druhy luňáků rodu *Milvus*. Od dalších středně velkých dravců jsou poměrně snadno rozpoznatelní i méně zkušeným pozorovatelem. Mají poměrně dlouhá křídla i ocas, což z nich dělá velmi obratné letce. Typická výrazná „vidlička“ a jasné zrzavé barvy ocasu luňáka červeného nebo charakteristický akrobatický styl letu tak musí v dalekohledu potěšit snad každého, kdo do přírody za ptáky vyráží.

Oba luňáci jsou si v řadě ohledů dost podobní. Mají podobné nároky na hnízdní prostředí s častou preferencí starých porostů a v některých oblastech, zejména lužních lesích, tak hnízdí oba druhy vedle sebe. Blízkost druhů je i genetická a v místech společného výskytu jsou známy případy mezidruhového křížení, kdy i kříženci jsou schopni produkovat potomstvo. Podobné jsou také nároky na potravu a způsob jejího obstarávání. Vedle drobných obratlovců, lovených nebo ukradených jiným obratnějším dravcům většinou v polích, tvoří velkou část jejich jídelníčku mrtviny. Luňák hnědý je výběrem hnízdiště přísněji vázaný na blízkost vodních ploch a v jeho potravě pak častěji figuruje například mrtvé ryby. Poměrně zajímavým, i když nepříliš vábným zvykem obou druhů je zanechávání zbytků potravy na hnízdě a dále využívání odpadků (například igelitových tašek) jako stavebních doplňků zabudovaných v hnízdech. Náhodně nalezené nepříliš úhledné dravčí hnízdo s kusy odpadků tak poměrně spolehlivě může prozradit svého majitele i v jeho nepřítomnosti.

Vývoj evropské krajiny luňákům příliš nesvědčí a celková početnost obou druhů se na území EU v posledních desetiletích postupně stále snižuje. Oproti luňáku hnědému, který je široce

rozšířený po celém Starém světě, má luňák červený areál výskytu omezen jen na západní a střední Evropu, a jeho celková populace je tak ohrožena daleko více. Nesporný vliv na tento negativní trend vývoje početnosti má chemizace prostředí, fragmentace krajiny, záměrná ilegální činnost orientovaná proti dravcům a řada dalších faktorů spojených s fungováním západní civilizace. Podobně jako pro jiné druhy ptáků, jejichž existence je v Evropě ohrožena, jsou i oba luňáci uvedeni v příloze I Směrnice o ptácích. Cílem směrnice je zamezit ničení a znečišťování stanovišť ptáků na území členských států prostřednictvím zřizování soustavy chráněných území určených na ochranu jednotlivých druhů – ptačích oblastí (PO), kde mají členské státy za úkol zajistit udržení přírodních podmínek. Nástrojem pro to by mělo být provádění pravidelného monitoringu druhů s cílem postihnout negativní trendy vývoje populace a reagovat na ně. Luňáci hnízdí v ČR ve velmi nízkých počtech. Poměrně příznivější je u nás situace pro luňáka červeného, u něhož populace postupně narůstá, zejména díky pozitivnímu trendu v sousedním Německu, a dosahuje aktuálně 150–200 párů oproti zhruba 50 párům u luňáka hnědého. Ptačí oblastí, kde jsou předmětem ochrany luňáci (shodou okolností oba

druhy), je u nás pouze PO Soutok-Tvrdonicko. Hnízdí zde okolo 15 párů obou druhů. Zbytek populací hnízdí zcela mimo ptačí oblasti nebo případně v takových PO, kde nejsou předmětem ochrany. Nejen u luňáků, ale pravděpodobně i u většiny dalších druhů evropské směrnice tak koncept ptačích oblastí zcela jistě není dostačujícím pro zajištění potřebné druhové ochrany.

Alespoň některé páry se těší další ochraně hnízdišť v rámci maloplošných i velkoplošných chráněných území (rezervace, CHKO a NP). S ohledem na malou celkovou velikost populací a kvůli zjevné zranitelnosti luňáků jsou oba druhy řazeny z pohledu české legislativy na seznam kriticky ohrožených druhů a vztahuje se na ně režim ochrany pro zvláště chráněné druhy. Luňáci ale mají poměrně rozsáhlá potravní teritoria, a i když třeba hnízdí v bezpečí chráněného území, potravu loví nebo sbírají převážně v zemědělské krajině ve vzdálenosti až 10 km od hnízda. Charakteristickým rysem obou druhů je také shromažďování, kdy se v pohnízdním podzimním období luňáci shlukují do hejn čítajících až několik desítek jedinců. Společně pak vyhledávají potravně zajímavá místa především v zemědělské krajině. Zejména právě zde jsou vystaveni řadě ohrožujících faktorů souvisejících s jejich chováním a se způsobem obstarávání potravy. V předchozích dvou sezonách zaznamenaný případ z Litoměřicka, kdy byly odhadem až desítky luňáků otráveny karbofuranem nebo zastřeleny v okolí nastražených újedí (více na str. 21), ukazuje, jak zranitelné ilegálním pronásledováním oba druhy jsou. Kromě toho dravcům v polích hrozí i řada dalších nezáměrných rizik,

Luňák červený. Foto: Tomáš Bělka (birdphoto.cz)

například v podobě sekundárních otrav pozřením otrávených hlodavců po nevhodné aplikaci rodenticidů, zranění na elektrických sloupech a vedeních (ať už nárazy, nebo popálením), střet s lopatkami větrných elektráren, kolize s auty při sběru mršin sražených na silnicích a podobně.

Luňáci hnědí na zimu migrují většinou do Afriky a na jejich cestě je pravidelně čeká ještě řada dalších nebezpečí. Předpokládá se, že jedním z významných faktorů stojících za úbytkem luňáků hnědých v Evropě jsou vedle mizejících hnízdních biotopů právě významné ztráty během migrace nebo přímo na afrických zimovištích. Luňáci červení zůstávají na zimu v Evropě, ale také se přesunují o něco dále na jih. Jedno ze zimovišť, kde pravidelně zimu přečkává kolem stovky luňáků, najdeme nicméně i u nás v oblasti Soutoku na jižní Moravě. Nejvýznamnější zimoviště se ovšem nacházejí dále na jihu, zejména ve Španělsku. Zimující hejna tu dosahují i několika set jedinců. Ani zde ale nejsou luňáci v bezpečí a případy ilegálního pronásledování i dalších zbytečných úhynů, podobných těm ze střední Evropy, jsou každoročně ve velkých počtech zaznamenávány i v těchto končinách.

Základní aktivitou BirdLife International a stejně tak i ČSO je ochrana volně žijících ptáků, a to s využitím sil amatérských ornitologů. V rámci ČSO tedy existují pracovní skupiny specializující se na vybrané druhy ptáků. Jednou z nich je SOVDS (Skupina pro ochranu a výzkum dravců a sov) s podskupinami pro jednotlivé druhy dravců včetně luňáků. Cílem pracovních skupin je vzájemně koordinovat úsilí a sdílet znalosti tak, aby bylo o druzích zjištěno co možná nejvíce informací, aplikovatelných následně v jejich ochraně. Důležitým předpokladem účinné ochranné pomoci je znalost celkového stavu a vývoje populací, a každá skupina proto primárně realizuje monitoring druhů, čímž rozumíme sledování a zjištění trendů vývoje populace. Pracovní skupiny se skládají v převážné většině z amatérských ornitologů věnujících se této činnosti ve volném čase v oblasti svého bydliště. Většina sdílených monitorovacích metodik je tedy založena na sledování lokálních populací jako vzorku celorepublikového stavu. Vedle znalosti celkové situace je ale důležité i porozumění rozmanitým dílčím aspektům, které ji ovlivňují. Ornitologové tedy mapují hnízdiště, kroužkují mláďata s cílem

získat znalosti o migraci a v neposlední řadě se v terénu věnují ochraně místních párů (ochrana hnízd, monitorování a řešení případných ilegálních aktivit atd.). Například u luňáka červeného je takto intenzivně dohlížena odhadem necelá čtvrtina populace, a to zejména na jižní Moravě v PO Soutok-Tvrdonicko a v navazujících lužních lesích proti proudu Moravy a Dyje. Pravidelně a důkladně je zde sledováno i výše zmíněné zimoviště luňáků.

Velká část hnízdních lokalit, lovišť a hlavně podzimních shromaždišť se ale bohužel nachází v místech, která nejsou členy skupiny vůbec pokryta. Pro získání ucelenějšího obrázku o stavu populace i pro účinnější ochranu v těchto místech pak získávají zcela zásadní význam informace od dalších ornitologů nebo od veřejnosti. Vzhledem k vysoké citlivosti a ohrožení obou druhů ilegálním pronásledováním mají nesmírnou cenu informace o nálezech mrtvých nebo zraněných ptáků a dále o místech podzimních shromaždišť luňáků, která mohou být následně pravidelně kontrolována. Bez dokumentace uniknou pozornosti ochranářů, ale pravděpodobně již neuniknou neblahé pozornosti jiných místních zájmových skupin. Pro záznam těchto údajů je určena faunistická databáze ČSO *avif.birds.cz*, která aktuálně umožňuje data vkládat i v bezpečnějších utajených režimech. Pokud totiž nemá informace ptákům v terénu naopak ublížit, mělo by vložení údajů v utajené podobě být vždy samozřejmostí, a to zejména u hromadných shromaždišť (nebo dokonce hnízdišť!) tak citlivých druhů, jakými draví ptáci jsou.

Dušan Rak | se věnuje ochraně a výzkumu ohrožených druhů dravých ptáků. Působí ve středních Čechách, v Praze a na západním Slovensku. Většinu hnízdní sezony věnuje svému oblíbenému druhu – motákům lužním. Je koordinátorem SOVDS pro luňáka červeného a vedoucím projektu ochrany sokola stěhovavého v Praze. Zabývá se také problematikou ptačí kriminality.

Luňák hnědý.

Ptačí oblast Soutok-Tvrdonicko, jediná ptačí oblast u nás, kde jsou předmětem ochrany luňáci.

O soužití břehulí a těžařů

Je to vlastně paradox – úpravou toků člověk nejdříve zapříčinil, že většina přirozených hnízdišť břehulí říčních zanikla, aby následně při těžbě štěrku, hlíny a písku vytvářel nové stěny, na které jsou dnes břehule prakticky výhradně odkázány. Vyhlášení břehule ptákem roku se stalo dobrou příležitostí, jak spojit síly při její ochraně s těmi, ke kterým mají tyto ptáci nejbližší – s těžaři.

Foto: Petra Komáňková

V pískovně společnosti Českomoravský štěrk, a.s. v Božicích na Znojemsku se nachází jedna z největších moravských kolonií břehulí.

Většina oslovených firem se k našemu potěšení k břehulím staví odpovědně. Často jsme od zaměstnanců slyšeli, jak jim břehule zpestřují a zpřijemňují pracovní den.

V prostorách firmy Lafarge Cement, a.s. v severočeských Čížkovicích, tedy přímo u generálního partnera Ptáka roku 2013, břehule již tradičně vyhnízdily v hromadě energosádrovce. Dalším dlouhodobým partnerem ČSO je společnost Českomoravský štěrk, a.s. V jejich pískovně v Božicích mají břehule díky vstřícnosti zaměstnanců již několik let na jaře připravené čerstvé stěny, které zůstávají nerušené po celou dobu hnízdění. Letos tam

vyhnízdilo přes 800 párů, které jsme navštívili i s exkurzí ČSO. Menší kolonie s 30 hnízdy vznikla také v pískovně v Tasovicích. Dobrou zprávou je, že ani letošní deštivé a chladné jaro na těchto lokalitách nezpůsobilo ztráty. Další z exkurzí ČSO směřovala do pískovny Halámky, kde těží společnost LB Minerals, s.r.o. Zde účastníci začátkem června pozorovali cca 50 párů břehulí, které si hrabaly nory v hnízdní stěně upravené k tomuto účelu.

Zcela nově jsme oslovili firmu Eurovia Kamenolomy, a.s., která provozuje v České republice několik pískoven. Dohodli jsme se nejen na spolupráci při organizaci těžby šetrné k břehulím, ale i na případném poradenství při rekultivaci vytěžených prostor. Obvyklý postup totiž přírodě příliš šancí nedává – stěny se vyspádávají do mírného sklonu a osadí dřevinami, nejčastěji borovicemi. Vzniká tak uniformní a na druhy chudé prostředí, zatímco v průběhu těžby se v pískovnách vytvářejí mnohem zajímavější a bohatší biotopy.

Třeba taková pískovna ve Straškově na Mělnicku – břehule zde v desítkách párů po léta hnízdí jak v písčitéch vrstvách, tak i v hlinité vrstvě podorníci. Vznikla tu i atraktivní vodní plocha s písčitými a štěrkovými ostrůvky a břehy, které jsou domovem kulíků, na ruderalní ploše pod stěnami se zalíbilo strnadům lučním i obecným. Rekultivace předpokládá návrat k orné půdě – to je ale ještě daleko, zatím se bude těžít. S vedením provozu jsme se dohodli na úpravě vybraných stěn podorníci a ponechání části těžných stěn písku po dobu hnízdění, případně úpravě menších stěn těsně před přiletem břehulí ze zimoviště.

To pískovna ve Rvenicích na Lounsku už má svá produktivní léta za sebou. Těžba zde letos končí. I tady vznikla vodní plocha, ovšem výrazně přes hektar velká. Atraktivní biotop neunikl pozornosti úřadů, a tak se rýsuje možnost, jak alespoň část pískovny pro přírodu zachovat. Navrhli jsme, aby vodní plocha zůstala zachována, ze štěrku se vytvořily hrázky, oddělující menší tůně pro rozmnožování žab. Také bychom rádi zachovali hlinitopísčité stěny, ve kterých už letos, snad v předtuše ukončení těžby, hnízdilo 45 párů břehulí.

► Lukáš Viktora, Lucie Hošková,
Zdeněk Vermouzek, Jaroslav Cepák

V pískovně firmy Eurovia Kamenolomy, a.s. ve Rvenicích na Lounsku vznikla vodní plocha s hojnými litorálními porosty a hromadami štěrku, pro který již těžaři nemají komerční využití.

Meopta S2 a phonescoping, pohodlné focení telefonem

Foto: František Pochmon

Jednoduchý postup nasazení telefonu do nástavce Meopix a na stativový dalekohled.

Phonescopingem nazýváme fotografování mobilním telefonem přes stativový dalekohled, které Meopta dotáhla kombinací svého posledního „stativáku“ a jednoduchého plastového držáku k naprosté dokonalosti. Jaké jsou praktické zkušenosti?

V květnu letošního roku jsem si pořídil díky výrazné slevě poskytované pro členy ČSO stativový dalekohled Meopta S2 82 HD. Několik posledních let jsem jezdil s přáteli a pozoroval ptáky s jejich „stativákem“ S1 75 ze starší řady Meopty a tato generace nás na cestách za ptáky dlouhodobě uspokojovala. Nová řada pozorovacího dalekohledu nabízí zejména širší zorné pole, jasnější a čistší pohled (horší ve srovnání s S1 je snad jen cestovní brašna, která zachytává poryvy větru a neslouží příliš jako ochrana těla teleskopu, takže ji během pozorování odstraňuji) a v mnoha ohledech je srovnatelná s dražšími zahraničními značkami. Co ovšem nabízí navíc, a co obdivovali i mnozí cizinci během mých zahraničních výprav, je možnost focení a natáčení videí i velmi vzdálených objektů přímo na telefon iPhone. Pro ty, kdo vlastní telefon iPhone řady 4 nebo 4S, je to další úspora. Je to dnes předposlední typ iPhone, takže ho lze pořídit i z druhé ruky se slevou. A nezbytný je rovněž nástavec Meopix iScoping 49mm dodávaný Meoptou (možnost objednání rovněž přes ČSO).

Postup:

Telefon jednoduše zasuňte do lehkého plastového nástavce, očníci okuláru vsuňte na maximum a nástavec na ni nasadte. Celý proces trvá jen několik vteřin. Telefon zde zároveň slouží jako náhledový displej a lze jej do určité míry používat i při pozorování (ačkoliv přímo z oka do okuláru je pohled samozřejmě kvalitnější). Dbejte na dotlačení nástavce na gumu okuláru,

jinak na fotkách zůstávají černé růžky a musí se ořezat v grafických programech (v denním světle se toto někdy těžko kontroluje a chybu zjistíte až po načtení snímku do počítače). Originální příložená sluchátka iPhone mohou sloužit jako vzdálená spoušť, která telefon nerozechvívá. S nástavcem zacházejte šetrně, je z lehkého plastu. Možná by si birdwatcher i ornitologové zasloužili vzhledem k jejich cestám do terénu nástavec z bytelnějšího materiálu.

Pro koho to je?

Metodu phonescopingu doporučuji zejména těm uživatelům, kteří nechťejí nosit fotoaparát s těžkým teleobjektivem nebo v terénu připevňovat fotoaparát bez teleobjektivu přes několik adaptérů a kroužků přímo na dalekohled. Telefon se i s nástavcem snadno vejde do větší kapsy. A zároveň toto řešení doporučuji všem, kteří nemají příliš velké umělecké ambice a nároky na kvalitu snímku, ale kteří přesto chtějí své výpravy za ptáky dokumentovat. Příložené fotky snad dokládají, že i na telefon lze pořídit kvalitní fotografie.

František Pochmon | pracuje v cestovním ruchu. Ptáci a birdwatching jsou jeho koníčkem. Vztah k fauně a flóře získal v oddílu mladých ochránců přírody na Vysočině. Zajímá ho i ochrana přírody a krajiny, „zelená“ politika. Rád cestuje za ptáky v ČR i do zahraničí. Jeho oblíbenou skupinou jsou bahňáci.

lelek lesní

5 x Foto: František Pochmon

jespák malý

moudvílček lužní

jespák bojovný

datlík tříprstý

Kontakt s přírodou nám dává nejen příležitost k životodárné relaxaci, ale často nám umožňuje prožít nečekaně krásné momenty. Chci se k těmto zážitkům nejen vracet, ale také se o ně podělit...

Foto: Marcela Vavříková

sýkora modřinka

mlynářik dlouhoocasý

volavka bílá

O fotografování se sice pokouším od mládí, ale před sedmi lety mi natolik učarovali naši drahokamové – ledňáčci říční, že jsem kvůli nim pořídila digitální fotovýbavu usnadňující focení wildlife. Při něm jsem se učila trpělivosti a maximálnímu respektu k přírodě. Lehce se maskuji a vyhýbám se používání vábidel nebo aranží. V mém batohu byste našli fototechniku značky Canon (7D nejčastěji s objektivem 300/4 IS) a občas i stativ.

Mým cílem není „lovit“ živočišné druhy do ukázkového atlasu, ale jen tak pro radost zachytit kouzlo neopakovatelných momentů živé přírody v místech, která jsou mi domovinou.

Je mi velkou ctí, že můj medailon byl zařazen do rubriky Fotografové Poodří v internetové verzi Časopisu Poodří. Velmi mne potěšilo zařazení mých snímků do celostátní výstavy Czech Bird Photo 2010 i oslovení redakcí tohoto časopisu, stejně jako ocenění v soutěžích Fotograf roku a Příroda. S mými fotografiemi se můžete setkat v publikacích neziskových organizací. Zároveň přijměte mé pozvání do galerie mých fotografií na fotojicha.estranky.cz.

ledňáček říční

A) Hádanka

3

B) Spojovačka

A collection of bird-related items including various bird heads, tools like pliers and hammers, and small illustrations of birds in flight or on the ground.

Krásné Vánoce a šťastný nový rok plný
ptačích písniček vám přeje váš Krutihlav.

ZIMNÍ HOSTÉ ZE SEVERU

NA POLÍCH

NA BOBULÍCH, ŠÍPČÍCH, JMEJÍ, OCHMETU

Vidím bílý ocas s tmavou páskou na okraji.

Hele, nezulovi nás?

Klidek, copak jsi nějaký hlodavec?

Miluju jeřabiny a jablka.

Koukej! Brkoslav severní!

Můžeme drátkem na strom zavěsit ještě další jablko.

To bude káň rousná!

Skoro se nebojí - můžu opatrně blíž.

Kdy k nám tyto ptáky přilétají?

Jsou tu hlavně od listopadu do března.

NA VODĚ NEZAMRZLÉ

Mrkej! Potáplice severní!

Jestli mě vyplašíte, potopím se a pod vodou vám uplavu...

Na hladinu přistávám klouzáním po břichu. Výstavní podvozek - nohy - nepoužívám.

Jsem turpan hnědý v zimní péřovce.

Do bundy si přidej peří, boty tukem natři, vydej se za ptactvem, zvěří, v zimě dřív než ve tři. Slibujeme, věř nám, jestli nejsi padavka, ozdobí tvůj seznam nejen kos či volavka!

Nechcete mi ty škeble někdo louskat?

Zedníček skalní v severozápadních Čechách

Zedníček skalní je horský pěvec velikosti skřivana. V Evropě obývá oblast Karpat, Alp, Balkánu a Pyrenejí. Slovenské Tatry jsou nejsevernějším hnízdištěm druhu v Evropě. Jeho stanovištěm jsou holé skalní stěny hor a velehor a suťová pole obvykle mezi 1000 až 2500 m n. m. Za hlavní potravu mu slouží bezobratlí živočichové a jejich kukly i vajíčka, které svým dlouhým zobákem vytahuje z úkrytů. Ozývá se zřídka, pouze v jarních měsících je častěji slyšet jeho melodický flétnový zpěv.

Zedníček skalní je stálý, částečně však v mimohnízdni době sestupuje do nižších poloh, kde navštěvuje skály, budovy, lomy a zříceniny, nezřídka však zavítá i do měst. Přestože patří k nejvzácnějším pěvcům ČR, je pravidelně pozorován při svých potulkách, zejména na jižní Moravě na Pavlovských vrších, v Moravském krasu a na některých starých hradech a budovách. V českých zemích bývá zastížen vzácněji (Teplíčko-adršpašské skály, Český kras).

V polovině listopadu 2012 jsem zedníčka zaznamenal v severozápadních Čechách ve staré funkční továrně v Merklíně u Karlových Varů. Komplex budov je neudržovaný se spoustou štěrbin, stěn s opadanou omítkou a množstvím neomítnutých zazděných oken – tedy množstvím vhodných úkrytů pro hmyz. V průběhu listopadu byl zedníček ještě několikrát pozorován. V prosinci byla továrna uzavřena. Při kontrole v lednu 2013 jsem byl překvapen, že se zedníček v areálu stále zdržuje. Občas i zalétl do nedalekého panelového sídliště v obci.

Protože jsem chtěl udržet zedníčka na lokalitě co nejdéle, začal jsem s příkrmováním moučnými červy. Nejdříve jsem potravu pokládal na parapety oken, ale ze šikmé plochy padali červi na zem. Obdivoval jsem zedníčkův vynikající zrak, když se z výšky čtvrtého patra střemhlavě vrhal na červy na zemi. Zde poskakoval podél zdi a po schodištích, sbíral potravu, ale zároveň na sebe upozornil i místní toulavé kočky, které se ho pokusily

Foto: Ivan Dudáček (prací.net)

Zbarvení zedníčka je šedočerné. Hrdlo a hrud' v prostém šatě jsou šedobílé, ve satebním šatě se hrdlo samečků změnilo v černé zbarvení. Překvapil mě rychlý průběh přepelichání hrdla – 4. 3. bylo ještě šedobílé, ale 21. 3. byla skvrna již téměř celá černá, jak je patrné i na fotografii.

ulovit. Proto jsem na zeď mezi okny nainstaloval dvě krmítka – latě s kap-sou. Několikrát jsem zaznamenal i útok krahujce, ale zedníček vždy unikl prudkou změnou směru letu.

S příchodem jarního oteplení, počátkem března, se jeho chování změnilo. Omezil návštěvu krmítek, začal zpívat, a to někdy i po celý den, takže byl snadněji dohledatelný. Z areálu továrny začal vyhánět drobné pěvce a létal motýlím způsobem za stálého zpěvu vysoko nad budovami. Jednalo se tedy o samečka, což bylo potvrzeno i přepelicháním hrdla z šedobílé na černou barvu.

Po následném ochlazení se za neustálého zpěvu vracel každé ráno pro předloženou potravu. Poslední pozorování zedníčka jsem zaznamenal 6. dubna, takže se zde zdržel přibližně 5 měsíců. Vzhledem k tomu, že zedníček skalní zůstává věrný svým lokalitám na hnízdišti i zimovišti, budu netrpělivě očekávat jeho návrat v nadcházejícím zimním období. Nezodpovězenou otázkou je, z které oblasti vlastně tento vzácný návštěvník pochází.

✎ Vladimír Teplý

Přelety netopýrů

Některé druhy netopýrů táhnou podobně jako ptáci, o jejich tahu toho ale příliš mnoho nevíme. Výsledky sezonních přeletů tradičně vycházejí ze systematického kroužkování. Návratnost kroužkovaných netopýrů je však u jednotlivých druhů různá. V evropském měřítku byly výsledky kroužkování zpracovány v publikaci Hutterer a kol. (2005), která současně uvádí nejběžnější směry sezonních migrací. Gaisler a kol. (Vespertilio 7/2003) uvádějí, že efektivita kroužkování (procento zpětně odchycených netopýrů, retrapů) v podmínkách České republiky a Slovenska nepřesahuje 27 % (maximum u netopýra vodního, *Myotis daubentonii*). Některé velmi běžné druhy jsou charakteristické pouze nízkým počtem retrapů, např. u netopýra hvízdavého (*Pipistrellus pipistrellus*) je to jen 2,7 %. Proto výsledky kroužkování zatím neumožňují vymezení významných tahových koridorů.

Pro laiky je možná překvapivé, že netopýři často táhnou za světla a jejich přesuny lze pozorovat prostým okem či za pomoci dalekohledu. Protože dosavadní kroužkovací data poskytují pouze informace o hlavních směrech tahu netopýrů a nejsou schopna upozornit na tolik žádané konkrétní tahové cesty, byla oslovena i členská základna ČSO. Od začátku září 2013 měli terénní pracovníci možnost pomoci faunistické databáze

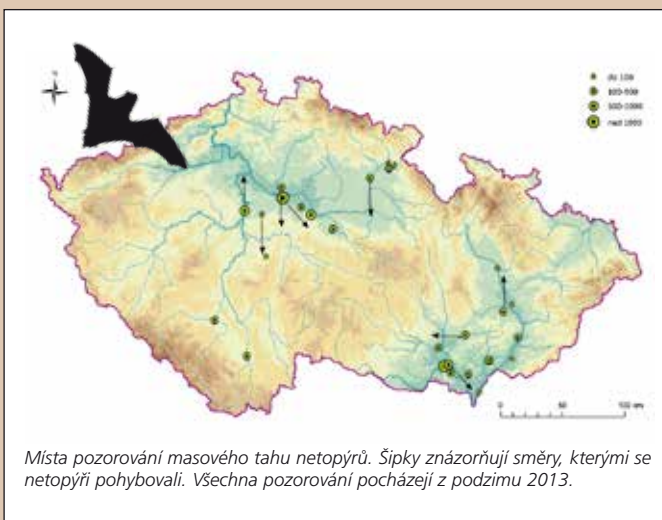
avif.birds.cz sbírat údaje o táhnoucích netopýrech. Byla rozlišována velikost (malý a velký netopýr), evidován čas, datum a lokalita, směr přesunu a počet pozorovaných netopýrů. V databázi bylo k 6. 11. 2013 uloženo 156 pozorování. Řada z nich však nesouvisela s tahem, ale byli obecně zaznamenáváni i jednotliví lovíci jedinci či malé skupiny. Proto bylo vybráno pouze 28 pozorování, která měla charakter masového tahu (viz mapu). Bohužel často nebyly uvedeny detailnější informace, jako např. velmi potřebný směr pohybu pozorované skupiny. Do užšího výběru byla zařazena proto i pozorování skupin několika

set netopýrů, kde autoři usuzovali na loveckou aktivitu. Velmi pravděpodobně se však též jednalo o tah, u kterého nebylo možno specifikovat směr. Odhady počtů netopýrů v přeletujících skupinách dosahovaly hodnot 20 až 1 000 jedinců. Samotných pozorování je doposud málo na vymezení významných migračních koridorů, nicméně stávající záznamy dobře ukazují na využívání aluvií velkých řek. Tato zpráva má především upozornit na skutečnost, že lze získat zajímavé výsledky i ve velmi krátké době. Samotná data budou však hodnotitelná po víceletém (optimálně tříletém) systematickém záznamu.

Závěrem mi tedy dovolu-
te poděkovat všem doposud
zúčastněným pozorovatelům
za jejich ochotu pozorování
evidovat a současně případně
další zájemce požádat o maximální
snahu zaznamenat i směr pohybu
táhnoucích netopýrů. ✎

Tomáš Bartoníčka

Ústav botaniky a zoologie,
Přírodovědecká fakulta
Masarykovy univerzity
Česká společnost
pro ochranu netopýrů

Místa pozorování masového tahu netopýrů. Šipky znázorňují směry, kterými se netopýři pohybovali. Všechna pozorování pocházejí z podzimu 2013.

Víkend v ptačí kůži

Dva a půl dne „v ptačí kůži“ prožilo více než 50 účastníků letošní víkendovky pro rodiny s dětmi, kterou ČSO připravila pro svoje členy ve dnech 6.–8. září v malebné, ornitologicky atraktivní oblasti – na Dokesku.

Na úvod bylo třeba se za pomoci šamanských bubnů převtělit do opeřenců a převléct do kabátku vybraného druhu. „Ptačí rodiny“ se pak navzájem seznamovaly u ohýnku. V programu nechyběla výprava k blízké rezervaci Břehyně-Pecopala. Cestou děti hledaly správnou hnízdní noru pro břehuli, podle stop pátraly po ztraceném houseti

či lovily rybky pro racka. Samozřejmě byly i odchyty ptáků, při nichž jsme si nastudovali rozdíly v opeření ptačích druhů. Zkoušení dovedností pokračovalo u Poselského rybníka, kde poslední záchvň babího léta vybízel k cachtání. Děti lovily vodní bezobratlé, aby zjistily ptačí obědové menu a protáhly si tělo při ptačím tělocviku. Po odpolední plavbě na lodkách se většina neunavitelných ptáčat vydala i na noční výpravu za hlasy lesa. Mnohá ptáčata se ani nechtěla převtělit zpět do dětí a přesvědčit se nechala až příslibem opakování „sletu“ v další sezoně. Pokud byste chtěli doletět i vy, včas se na víkend přihlaste!

✦ Jitka Feřtová

Foto: Vladka Sládečková

Psaní husím brkem.

Foto: Vladka Sládečková

„Opeřené hádanky“ řešily děti cestou z Břehyně.

Foto: Jana Skorpilová

Závěrečné převtělování ptáčat zpět v děti.

Foto: Vladka Sládečková

Najít a sezobnout svačinku nebyl lehký úkol.

inzerce

Nové dalekohledy SWAROVSKI OPTIK

Firma SWAROVSKI OPTIK, největší evropský výrobce špičkové pozorovací optiky, uvedla na podzim letošního roku na trh dvě nové modelové řady dalekohledů – CL Pocket a novou generaci dalekohledů SLC.

Nové dalekohledy CL Pocket 8×25 a 10×25

přinášejí špičkový optický výkon a komfort při pozorování a přitom jsou tak malé, že je můžete mít vždy u sebe. Možnosti jejich použití jsou díky tomu velmi široké – objevování krás přírody nebo architektonických skvostů ve městě, koncerty pod širým nebem nebo adrenalinové sportovní výkony. Důležité je pevné a ergonomické tělo dalekohledu, které umožňuje intuitivní používání a dalekohled „padne“ bez problémů i do větší ruky. Mechanika dalekohledu je velmi jemná a přesná, umožňuje centrální korekci dioptrií mezi levým a pravým okem. Výsuvné očníce zaručují 100% zorné pole i pro uživatele s brýlemi. Velmi příjemné je pogumování povrchu ve třech barevných provedeních – v zelené, černé a pískové barvě.

Nová generace dalekohledů SLC

představuje dokonalé „klasické“ dalekohledy. První modely byly uvedeny na trh v roce 1989. Při vývoji nové generace jsme proto vycházeli ze zkušeností a přání uživatelů na celém světě. To vedlo k vytvoření nové modelové řady SLC, kde každý z modelů je ztělesněním dokonalé kombinace špičkové HD optiky, ergonomického designu a vysoce kvalitních materiálů. Modely SLC 8×42 a 10×42 jsou univerzální dalekohledy, které kombinují špičkovou HD optiku s dokonalým kontrastem, velké zorné pole a robustní design. Model SLC 15×56 je určen pro pozorování na velké vzdálenosti, pro dokonalé rozpoznání těch nejmenších detailů díky velkému zvětšení a perfektní HD optice. Modely SLC 8×56 a 10×56 byly navrženy speciálně pro pozorování za špatných světelných podmínek. Kombinují velký průměr objektivu, optimalizovaný optický systém s HD optikou, maximální věrnost barev a kontrast.

Účast ve správních řízeních – silný nástroj ochrany ptáků

Možná už vás někdy napadla otázka: Jak se ČSO aktivně podílí na ochraně ptáků? Především nám to umožňuje zákon 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, kde se v § 70 zjednodušeně říká, že každý občan se může prostřednictvím občanských sdružení přímo účastnit na ochraně přírody.

Sdružení mající právní subjektivitu mohou u orgánů státní správy požadovat předem informace o zamýšlených zásadách a zahajovaných správních řízeních, při nichž jsou dotčeny zájmy ochrany přírody. K tomu účelu se musí sdružení místně (v rámci své územní působnosti) a věcně (např. ve věcech řízení týkajících se ptáků a jejich prostředí) k příslušnému úřadu přihlásit. Místní a věcné podmínky vyplývají ze stanov sdružení. Přihlášení je platné jeden rok a lze ho znovu obnovovat. Na základě tohoto přihlášení je sdružení informováno o vyhlášených správních řízeních, a pokud se do osmi dnů přihlásí, stává se v tomto řízení účastníkem. Postavení účastníka řízení pak znamená, že má právo nahlížet do spisů, sepsat vyjádření, ke kterému musí příslušný orgán ochrany přírody (OOP) přihlédnout (případně odůvodnit, proč tak neučinil), a může se v případě nespokojenosti s rozhodnutím úřadu k případu odvolat.

ČSO je odbornou organizací, která se mimo jiné zabývá i aktivní ochranou ptáků a výše uvedené možnosti jsou k této významné aktivitě důležitým, ne-li nejdůležitějším nástrojem. Navíc máme působnost na celém území státu. Každoročně se proto přihlašujeme u všech krajských úřadů, správ CHKO a NP a také u MŽP. Do této chvíle to zní velmi jednoduše, ale tím celý proces teprve začíná. Ročně procházíme kolem pěti set správních řízení, z nich se ve více než stovce přihlašujeme a následně velkou část i řešíme. Nejde totiž jen o řízení týkající se přímo ochrany ptáků, stejně důležité je sledovat a případně se vyjadřovat ke kauzám negativně ovlivňujícím jejich stanoviště a biotopy.

Významnou devízou ČSO je jednak velký potenciál členů s výbornými znalostmi jak ptáků samých, tak jejich požadavků na prostředí, jednak existence sítě regionálních poboček ČSO zajišťujících druhovou ochranu ptáků v rozsahu své působnosti. Některé pobočky pracují v tomto směru zcela samostatně (mají vlastní právní subjektivitu), někde jsou však ještě „bílá místa“ a tady se snažíme zastoupit sami. Dokonalou znalost místních podmínek ale nahradit nemůžeme, tak se alespoň obracíme na místní znalce a žádáme je o podklady pro vyjádření. Síť takovýchto spolupracovníků našťastí neustále roste. Rozdílná je i zkušenost s pracovníky jednotlivých úřadů. Zatímco někteří naše vyjádření vítají, jiní je berou jako zdržování či zasahování do svých kompetencí, a v těch horších případech se naše názory nehodí do již předem rozhodnutých případů ovlivněných zvenčí. ČSO se snaží pracovat výhradně na základě odborných poznatků, a proto musí ke všem případům přistupovat objektivně a svá

1 | Větrná farma Větrov – případová studie

Bývalá osada Větrov se nachází v Krušných horách, v Ptačí oblasti Východní Krušné hory, vyhlášené k ochraně populace tetřívka obecného. Jak už název napovídá, jedná se o místo, které láká investory k využití větrné energie. Zhruba od roku 2003 byl připravován projekt na výstavbu větrné farmy. Byla umístěna přímo do tokaniště tetřívků, ale také do biotopu dalších zvláště chráněných ptáků, např. chrástala polního, křepelky polní, čápa černého, luňáka červeného, motáka pilicha a dalších. Řada odborných posudků na tuto skutečnost upozorňovala, nicméně stavební úřad v Libouchci rozhodl v rozporu se zákony a stavbu povolil. Proti tomuto rozhodnutí se záhy spojila občanská sdružení včetně ČSO a zahájila řetězec dopisů, stanovisek a odvolání a také zaslala stížnost Evropské komisi. K zahájení stavby potřeboval investor výjimku k zásahu do biotopu zvláště chráněných druhů. Tuto výjimku vyřizovala Správa CHKO Labské pískovce a neudělila ji. Česká inspekce životního prostředí (ČIŽP) následně investorovi stavební činnost zakázala. Situace byla ovšem tak vyhrčená, že v momentě, kdy na místě již bagry začaly shrnovat ornici, se na místo dostavila ČIŽP za asistence Policie ČR a stavbu zastavila.

Bylo samozřejmé, že si investor nechtěl takový vývoj nechat líbit. Následovala další odvolání tentokrát z jeho strany, stanoviska odborníků, mezi nimi i značně nakloněných zájmům stavby, a nakonec soudních žalob na rozhodnutí českého státu. Ačkoliv kauza ještě není zcela uzavřena, soud zatím vždy rozhodl ve prospěch ochrany přírody. Větrov je tak příkladem smysluplného využití zákona č. 114/1992 Sb., který umožňuje všem lidem podílet se na ochraně přírody a krajiny, v níž bydlí nebo kterou mají rádi.

2 | Odstřel volavek

Častým typem správních řízení, kterých se ČSO účastní, jsou žádosti rybářských společností o odstřel volavek popelavých kvůli škodám na rybí obsádce. Ve většině případů dotčeným orgánům ochrany přírody (OOP) doporučujeme žádostem nevyhovět pro jejich neodůvodněnost. Rozhodnutí OOP se různí podle místních podmínek a je třeba přiznat, že také podle přístupu jednotlivých úředníků.

Výjimečně lze brát žádost rybářů za opodstatněnou. Takovým příkladem mohou být škody způsobené volavkami na plůdkovém výtažníku Černý Nadýmač v Pardubickém kraji, toto řízení řešila Východočeská pobočka ČSO. Naší snahou potom je omezit odstřely na symbolickou (řekněme plašící) podobu a zejména minimalizovat negativní vliv na jiné druhy ptáků. V uvedeném případě jde o hnízdiště řady zvláště chráněných druhů a součást tokaniště orla mořského. OOP akceptoval naše argumenty jako relevantní a povolil odstřel volavek pouze v období od 15. 8. do 30. 11. každého roku, přičemž nesmí být usmrceno více jak 5 kusů za jeden rok.

Volavka popelavá

Foto: Lukáš Pauláček (vuitlife-photo.cz)

vyjádření vždy opírat o jasná, vědecky podložená data a neuchylovat se ke spekulacím. Tam, kde data chybí, je vždy třeba od OOP požadovat provedení odborného průzkumu.

Vzhledem k objemu vyhlášených řízení je jasné, že nám některé kauzy uniknou a nestihneme je řešit včas. ČSO není např. přihlášená do řízení na úrovni obcí s rozšířenou působností (ORP), neboť těch jsou stovky, což je časově i personálně nezvládnutelné. Příkladem je kormorán velký, který letos v dubnu přestal být zvláště chráněným druhem. Rozhodování žádostí o souhlas s odstřelem kormoránů přešlo z oblasti působnosti krajských úřadů právě do kompetence ORP, ČSO tím pádem ztratila možnost sledovat a případně se vyjadřovat k uděleným souhlasům.

A přesně tady se nabízí možnost pro pobočky a místní ornitology. Všem zájemcům o samostatnou účast v řízeních můžeme nabídnout podklady k případům, které jsme již řešili, případně s některými složitějšími kauzami poradit.

Snad se tedy podařilo odpovědět na otázku v úvodu a vzbudit zájem o tento způsob ochrany ptáků. Není to jednoduchá práce a často se neseťká s pochopením dalších účastníků řízení, ale je to jedna z našich nejdůležitějších činností. Představu si můžete udělat na základě zde popsaných řízení (1–3) a jejich průběhu, včetně těch řešených jednou z poboček. Jistě se k této problematice na stránkách Ptačího světa ještě vrátíme.

✦ Kamil Čihák, Martin Fejfar, Ondřej Volf

3 | Horolezci versus sokoli

Příkladem správného řízení, které řešila Východočeská pobočka ČSO, je žádost Českého horolezeckého svazu o rozšíření vyhrazených horolezeckých terénů na celé území dvou maloplošných ZCHÚ v Ptačí oblasti Broumovsko, a to od 1. 5. každého roku. Předmětem ochrany v PO Broumovsko jsou dva druhy – sokol stěhovavý a výr velký. Pro lezeckou činnost byly již v minulosti opakovaně zpřístupněny terény, které jsou pro hnízdění obou těchto druhů vhodné, ČSO s žádostí nesouhlasila. Po řadě jednání za účasti našich členů a složité úřední korespondenci rozhodla správa příslušné CHKO tak, že nadále povolila horolezeckou činnost jen v dosavadním rozsahu (místa vůbec a místa až od 1. 7.) a s řadou omezujících podmínek (například s vyloučením částí některých jinak zpřístupněných stěn). Dosažený stav není ideální, ale bez aktivní účasti ornitologů by mohlo dojít k významnému ohrožení předmětu ochrany v jedné z ptačích oblastí.

Foto: Josef Vrána

V Ptačí oblasti Broumovsko hledají způsob soužití horolezců, sokolů a výrů.

Ovlivňujeme budoucnost makedonských supů

Foto: Emanuel Lišáček

Skály nad Černou řekou poskytují supům dostatek vhodných hnízdišť.

Na počátku letošní hnízdní sezóny jsme požádali členy České společnosti ornitologické o příspěvek na krmení supů v Makedonii. Když se na zvláštním transparentním účtu shromáždila částka odpovídající tisícům eur, odeslali jsme peníze koncem dubna organizaci Aquila se sídlem v městečku Kavadarci, která se ochranou supů dlouhodobě zabývá. Na tomto místě bych chtěla velmi poděkovat všem, kteří na tento účel jakkoli přispěli. Především ale vysoce oceňuji přístup tří lidí, kteří se přihlásili na plánovaný zájezd a zaplatili příslušnou částku, přičemž poté, co byla akce pro malý zájem zrušena, svůj příspěvek nepožadovali zpět. Jistě na to měli nárok, jejich velkorysost je úctyhodná. Určitě především je, ale doufám, že i další příznivce balkánských ptáků a dravců zvláště, bude zajímat, zda to mělo nějaký smysl.

Náš příspěvek využívají kolegové v Makedonii k zajišťování provozu především na krmišti Vitačevo. To se nachází v hornaté, velmi členité krajině jižně od Kavadarci v nadmořské výšce 800 m. Je strategicky umístěno v dosahu tří stávajících kolonií supů bělohavých – ptáci z té nejvzdálenější to k němu mají asi 25 km. V okolí hnízdí dále 6–8 párů supů mrchožravých, mimo ně patří k pravidelným návštěvníkům krmistiště orli královští, krkavci, vlci a lišky. Celkem bylo od února do září v intervalech jednou týdně na krmistiště dopraveno 10 500 kg vhodné potravy, kterou tvořily zbytky z jatek nebo uhynulá domácí zvířata. V hnízdní době využívalo nabídky pravidelně každý den 7–18 supů, od srpna pak více díky vzletným mláďatům, zaznamenané maximum bylo 34 supů.

Druhé krmistiště, které se daří udržovat i díky naší pomoci v provozu, se nachází v rovinaté oblasti zvané Ovče Polje nedaleko vesnice Erdželija. Zde je krmení méně intenzivní, potrava je dopravována jen jednou za měsíc od dubna do srpna. Využívají ji hlavně orli královští, zalétají sem však také supi bělohaví z jedné z výše zmíněných tří kolonií a další dravci z okolí.

Nedílnou součástí péče o supy je monitoring jejich hnízdní úspěšnosti. V nepřístupných makedonských horách to není nic snadného, navíc pozice některých kolonií se poměrně často mění. V roce 2013 se podařilo prokázat hnízdění 15 párů supů bělohavých, vyvedeno bylo 10 mláďat, jen o jedno méně než v roce předcházejícím. Je to určitě lepší výsledek, než se dalo očekávat, protože koncem hnízdního období 2012 klesla populace o 4 ptáky, kteří se stali další obětí otrávených návnad. Otravy jsou nejzávažnějším faktorem, který supy v Makedonii ohrožuje. Během posledních deseti let byly zaznamenány tři velké případy, při každém uhynulo 15–20 ptáků. V roce 2013 se zatím žádný sup neotrávil, předkládání dostatečného množství nezávadné potravy zde určitě hraje významnou roli.

Supi do makedonské krajiny odedávna patří, hodí se ke zdejšímu vyprahlému pastvinám a bílým skaliskům. Ani po letech mi nezevednuli, stále pro mě zůstávají exotickým druhem z dobrodružných dálek. Doufám, že nejsem sama, kdo jim drží palce a komu záleží na jejich budoucnosti. Ale tak jako jinde v Evropě, i v Makedonii závisí čím dál víc na řízených krmistištích a dalších ochranných aktivitách. Časem je snad bude alespoň zčásti financovat stát nebo se podaří využít mezinárodních fondů na ochranu přírody, zatím tomu tak není. Aby se supi dožili lepších časů, je potřeba pomoci těm několika nadšencům z místních lidí, kteří ještě neutekli za prací do ciziny nebo se nevěnují něčemu, co je výnosnější a má v Makedonii větší společenskou prestiž. Nejúčelnější cestou je příspěvek na transparentní účet ČSO **2800277111/2010** (variabilní symbol 66), za jakoukoli částku upřímně děkujeme. ✉ Vlasta Škorpíková

Foto: Emanuel Lišáček

Supi bělohaví využívají krmistiště pravidelně.

Česko opět papežštější než papež:

Aneb jak vyhubit Ptáka roku 2013 implementací ochranné legislativy

Břehule říční, kterou ČSO vyhlásila Ptákem roku 2013, je v České republice z 97 % závislá na hnízdištích vytvořených člověkem. Poslední rozsáhlejší hnízdiště břehulí v březích řek se nachází na moravských řekách – Bečvě, Moravě, Dyji či Odře. Naopak v Čechách je známo jen několik říčních hnízdišť menšího rozsahu. K častějšímu zahnízdění v říčních březích dochází v Čechách jen v letech následujících bezprostředně po povodních, kdy eroze s povodněmi spojená vytváří hnízdiště nová, lokalizovaná často do míst, kde před regulací a napřimováním řek již hnízdiště břehulí před desítkami let existovala. Bohužel se zatím nedaří dosáhnout dlouhodobější ochrany nově vznikajících břehových nátrží, zejména z důvodu konfliktu zájmů ochrany přírody se zájmy majitelů pozemků v říčních nivách.

V prosincovém čísle časopisu *Resources Policy* (38/2013: 542–548) nyní vychází příspěvek shrnující změny, ke kterým došlo u české populace břehulí v průběhu posledních dvou dekad. Na první pohled působí populace břehulí stabilním dojmem. Pokud navštívíme pravidelně některou z velkých pískoven, kolonie břehulí v ní bývá trvale přítomna, dokonce je velmi pravděpodobné, že početnost břehulí v této kolonii v posledních letech vzrostla. Na základě toho vzniká dojem, že se s populací břehulí nic neděje, že je relativně stabilní. První indicie, že tomu tak není, se začaly objevovat již v 90. letech, kdy v dobře zmapovaných regionech (Českokubějovicko, Přerovsko) rychle klesal počet hnízdních kolonií břehulí na zlomek původního stavu. I když se celorepublikový trend dramatického poklesu početnosti podařilo poměrně dobře zdokumentovat, ornitologové z některých regionů pozorovali stále setrvalou početnost břehulí, nebo dokonce nárůst jejich početnosti (Královéhradecko).

Příčiny celého problému se podařilo názorně zmapovat až nyní. Spoluprací 136 ornitologů napříč Českou republikou (jimž všem patří tímto vřelé díky) se podařilo shromáždit rozsáhlý soubor dat o početnosti hnízdní populace břehulí v letech 1992–2012. V průběhu tohoto období bylo monitorováno přes 300 pískoven a šterkopískoven, z nichž celá řada v průběhu sledovaného období zanikla (nebo naopak nově vznikla). Počet velkých pískoven (s mechanizovanou těžbou, přítomností třídiček písku atp.) se ve sledovaném vzorku lokalit za posledních 20 let téměř nezměnil – mírně vzrostl (o 14 %), přičemž obsazenost břehulemi mírně poklesla (z 92 % na 81 %). Naopak počet pískoven s pravidelnou těžbou provozovanou jen v malém rozsahu (přítomnost rypadla, 1–2 zaměstnanci), popřípadě provozovanou pouze nahodile (bez trvale přítomné mechanizace) klesl o dramatických 78%. Zároveň mírně poklesla i jejich obsazenost – z 95 % na 70%. Naopak z nuly na 22 stoupl počet lokalit udržovaných cíleným manage-

mentem ze strany nevládních organizací, správ CHKO či některých osvěcených obecních úřadů, 73% lokalit s cíleným managementem bylo břehulemi obsazeno (i když byly zaznamenány problémy s jejich dlouhodobější údržbou – problém s navazujícími pozemky a se zajištěním odstraňování náletových dřevin v okolí hnízdních stěn).

V čem tkví příčiny úbytku dostupných lokalit – drobných pískoven (zvaných selské) vznikajících napříč českou krajinou vždy jen pro potřebu obyvatel několika okolních vesnic? Selské pískovny přežily v překvapivě dobrém stavu dobu komunismu, kdy přešly vesměs pod správu zemědělských družstev. První ránu selským pískovnám zasadila transformace zemědělských družstev, která vedla k ukončení těžby přibližně v polovině z nich. Hřebíček do rakve selským pískovnám i břehulím zasadila novelizace horního zákona a implementace hodnocení vlivů na životní prostředí (EIA). Navzdory tomu, že jde o běžnou uniijní legislativu, Česká republika se stala papežštější než papež a zjišťovací řízení je povinné pro každou sebemenší pískovnu, což zdaleka neodpovídá situaci v západní Evropě. Potenciální výnosy z občasných těžeb písku v malých pískovnách naprosto nejsou schopny pokrýt administrativní a finanční náklady spojené s požadavky na těžaře kladenými a drobné pískovny již nejsou nově otvírány. Nemnoho těch dosavadních existuje dále, často mimo jakoukoliv oficiální evidenci, některé začaly být právě kvůli břehulím (vlajkový druh

Foto: Petr Kunčík (kuncifotografie.cz)

chráněný zákonem) udržovány pomocí managementových zásahů.

Početnost břehulí oproti 90. letům klesla na pětinu. Ač část změn v jejich populaci můžeme připisat občasnému suchu na jejich subsaharských zimovištích, popřípadě občasným výkyvům počasí během hnízdění, velkou část jejich úbytku lze jednoduše připisat úbytku dostupných hnízdních lokalit. Každá z lokalit má svou trošičkou úživnost, a tak například v českých pahorkatinách nikdy nepozorujeme tak rozsáhlé kolonie jako v Moravských úvalech či v Polabí. S přesvědčením následnou implementací legislativy zaměřené na ochranu přírody (která je samozřejmě v případě mnoha jiných investičních záměrů potřebná a důležitá) jsme tak přišli nejen o jeden typický rys české krajiny, ale také o většinu hnízdišť druhu chráněného zákonem.

Foto: Petr Heneberg

Víceetážová těžba umožňuje bezproblémové zahnízdění břehulí v horním či skryvkovém řezu tak jako zde ve šterkopískovně u jihomoravských Bratčic.

Petr Heneberg | je biolog věnující se na 3. LF UK v Praze buněčným základům životních dějů a vlivům změn životního prostředí na člověka a jiné organismy. Již dvě desetiletí monitoruje změny početnosti břehule říční. Zaměřuje se i na význam postindustriálních ploch jako refugii.

Rozsáhlá ptačí kriminalita na Roudnicku aneb co oči nevidí...

Otrávený luňák červený

Foto: Tomáš Novotný

Donedávna jste se mohli dočíst, že ačkoli oba druhy luňáků jsou jako částeční mrchožrouti svým způsobem života velmi ohrožení vykládáním otrávených nástrah, v České republice nebyly tyto případy zatím zaregistrovány. Nálezy a zjištění z Roudnicka z loňského a letošního podzimu byly v tomto ohledu poměrně velkým šokem a prozřením pro všechny z nás, kteří jsme se případem zabývali.

Na ploše několika málo desítek km² bylo totiž postupně odkryto masivní nezákonné pronásledování dravců, a jak se později ukázalo, trávení karbofuranem je zde vedle zástřelů hlavní metodou používanou na potírání údajné „škodné“. V dotčené oblasti pokrývající území minimálně pěti mysliveckých sdružení byly nálezy koncentrovány v několika ohniscích často v přímém okolí posedů. Celkem bylo za oba roky zjištěno kolem 100 mrtvých jedinců několika druhů dravých ptáků včetně zhruba deseti jedinců obou druhů luňáků (pro srovnání: celková velikost hnízdní populace luňáka hnědého je u nás odhadována jen něco kolem 50 párů). Dalšími nalezenými druhy byli moták pochop (nejpočetnější z obětí), káně lesní, krkavec a dokonce i poštolka a moták lužní (nalezen postřelený, později uhynul v záchranné stanici)! Oba roky se podařilo také dohledat některé z otrávených návnad (újedí), u nichž podobně jako u mrtvých dravců toxikologická analýza prokázala použití karbofuranu. Vzhledem k tomu, že zabíjení dravých ptáků jakýmkoli způsobem je podle platné legislativy nezákonné a použití jedů je navíc trestným činem hned podle několika zákonů, případ řeší kriminální policie (vedle použití nezákonné a neetické metody lovu a zabíjení zvláště chráněných druhů zde hrozí mj. i ohrožení veřejnosti). I přes loňské vyšetřování byly letos nalezeny otrávené návnady u obce Radešín, umístěné jen 300m od loňského místa. Zjevná

arogance, sebejistota a omezenost místních travičů se projevuje i v tom, že návnady napuštěné karbofuranem byly umístěny na otevřeném prostranství v těsném sousedství vesnice a jediné zpevněné polní komunikace, kde se běžně procházejí lidé s kočárky, dětmi a psy.

Naskytá se otázka, jak je vůbec možné, že se něco tak bezprecedentního co do rozsahu a závažnosti děje bez povšimnutí jen kousek za Prahou (pravděpodobně mnoho let)? Při shromažďování informací k případu se ukázalo, že o této praxi se v kraji všeobecně ví a aktéři své činy v podstatě ani netají (nebo se jimi dokonce sami chlubí). Jde spíše o to, že trávení a další pronásledování dravců není veřejností vnímáno jako problém. Nejen z toho důvodu jsme letos přistoupili k maximální medializaci případu. Zpětně bylo také zjištěno, že případy otrav a hromadných zástřelů se v blízkém okolí, ale i na vzdálenějších místech Poohří vyskytly již v minulosti (například otrava psa karbofuranovou návnadou u Libochovic v roce 2011). V průběhu hnízdních sezon 2012 a 2013 byly také v oblasti zaznamenány jednotlivé, bohužel neprokazatelné případy pronásledování dravých ptáků v podobě systematicky ničených hnízd (stromových i pozemních) nebo záhadným způsobem zmizelých, případně uhynulých dravců pokoušejících se hnízdit. Nejzávažnějším činem tohoto typu byla v roce 2012 likvidace již téměř vzletných mláďat a pravděpodobně i dospělých ptáků jediného páru motáka pilicha hnízdícího v ČR. Opakovaně byly nalezeny také zakázané pasti na srstnaté predátory s živou návnadou. Vzhledem k tomu, že velká část Poohří (ale stejně tak i mnoho dalších zemědělských oblastí) je aktivními ornitology pokryta jen velmi nespojitě, zkušenosti z Roudnicka tak dávají tušit, že celá věc může mít ještě řádově větší rozměr.

Díky tomuto případu jsme dospěli k důležitému poznatku, jak náročné je tento typ kriminality identifikovat v terénu, dokonce i velmi přehledném. I přes pravidelné kontroly během hnízdní sezony přímo na místech zjištěné kriminality,

došlo k lokalizaci ohnisek trávení až na základě náhodného nálezu jediného mrtvého ptáka a následného průzkumu v okruhu několika set metrů. Zastřelení nebo postřelení dravci sice nejsou pachateli odklizeni, nicméně vrchol této nelegální aktivity je načasován tak, aby byly stopy „zamety“ zemědělci během podzimních polních prací, což dohledání důkazů velmi komplikuje. Výsledkem systematického celoročního pronásledování dravců je fakt, že i přes zjevnou potravní bohatost krajiny zde prakticky žádní větší dravci nehnízdí a objeví se zde ve větších počtech až během podzimního tahu. Rozsáhlé oblasti Poohří jsou charakteristické nízkou zalesněností a rozsáhlými poli s nedostatkem přirozených krytů (stromoradií, polních cest, mezí). Takové prostředí je pro dravé ptáky velmi atraktivní a během podzimu jich dokáže hostit velké množství. Na postupně sklizených a oraných polích je zemědělskou technikou zabito množství drobné zvěře, a tak i mezi dravci převažují zejména druhy, které se mršinami živí. Právě luňáci, káně, pochopi nebo krkavci tedy figurovali mezi otrávenými dravci. Luňáků se zde zdržuje pravidelně více než dvacet jedinců obou druhů, přičemž pravděpodobně stejně vysoký počet svoji zastávku na Roudnicku nepřežil.

Rád bych zdůraznil, jak moc důležité je věnovat pozornost nálezům mrtvých nebo zraněných ptáků v krajině. Každý nález totiž bývá opravdu jen pověstnou „špičkou ledovce“ a může vést k zjištění mnohem závažnějšího problému. I když by nešlo přímo o trávení nebo zástřely, může být takto identifikována například obzvláště nebezpečná sekce nebo jednotlivý sloup elektrického vedení, nevhodně umístěná protihluková stěna, tj. místa, kde ptáci (nejen dravci) hynou nárazy do překážek. Pro každého z nás by takováto obezřetnost a dokumentování těchto případů měly být v terénu samozřejmostí.

✍ Dušan Rak
medailon viz str. 8–9.

Podzimní shromaždiště dravců na Roudnicku.

Foto: Dušan Rak

Les v Kuala Selangor

Foto: Tomáš Grim

Kam poprvé do tropů?

Čtyři z pěti ptačích druhů žijí v tropech. Těch pár druhů živořících v mírném pásu jsou pak „úchylové“ – od typických, tedy tropických opeřenců se odchylijí svým chováním, fyziologií i ekologií. Chceme-li vidět typického ptáka, budeme na krmítko koukat marně. Ale jak si vybrat z nepřeberné nabídky tropických zemí? Směřovat svou první tropickou anabázi na Papuu, do Bolívie či do dnešního Mexika není zrovna

dobrý nápad, ať už z hlediska logistiky, bezpečnosti, či komunikace s místním obyvatelstvem. Nemluvě o zahlcení novými druhy: po pár hodinách pozorování a prvních desítkách „lajfků“ vás kakofonie barev a ohňostroj zvuků (nebo naopak) zaženou do nejbližší putyky, kde svou migrénu utopíte v záplavě levného třtinového rumu. Novic tropického „birdingu“ by si tedy měl vybrat zemi, kde je ptačích

druhů zvládnutelně (Peru či Ekvádor opravdu ne), země je bezpečná, logisticky vstřícná, uživatelsky příjemná, lid přívětivý a domluva s domorodci snadná. Tedy pevninskou Malajsií.

Proč právě Malajsie?

Ptačí diverzita je tu vysoká (662 druhů), ale i pro začátečníka zvládnutelná. Druhy jsou relativně snadno určitelné, přinejmenším ve srovnání se zástupy prakticky totožných jihoamerických hrnčířků, mravenčíků a tyranů. Jsou dostupné použitelné určovací příručky (Jeyarajasingam & Pearson 2012, ale víc doporučuji klasiku, která pokrývá celou jihovýchodní Asii: Robson 2005). To v tropech není žádná samozřejmost: podstatná část tropických „fildgajdů“ se hodí na leccos kromě určování ptáků v terénu¹, některé země pak nemají vlastní atlas vůbec (např. Bolívie).

Kdykoli se kamkoli snadno dopravíte: pevninská část Malajsie je poměrně malá, dopravní síť i řád husté, autostop snadný. Všude se lze domluvit anglicky, výjimečně rukama – lidé jsou přátelští (s tím raději na Nové Guineji nepočítejte). Tento asijský tygřík také nehrozí žádným zásadním kulturním šokem (který je vnímavému návštěvníkovi zaručen např. v Indii). Přestože je Malajsie na asijské poměry drahá, na poměry

naše je levná. A především: z hlediska gastronomického je Malajsie, podle mnohých, země č. 1 ve známém vesmíru. I obyčejné variace na téma „rýže“ (nasi goreng nebo snídaně nasi lemak) strčí většinu českých specialit do kapsy. Ptáčkáři pak ocení pivo Kingfisher.

Navzdory mediálním bludům o Amazonii najdete nejohroženější nížinné deštné lesy právě v jihovýchodní Asii². V západní Malajsií byly dokáceny všechny lesy mimo chráněná území už před dvěma dekádami. Nicméně tu najdete velké pozůstatky „deštnáků“, včetně nejstaršího deštného lesa na planetě v národním parku Taman Negara³.

Kdy vyrazit?

Jak je pro tropické země typické a pro jižní Asii tuplem, sezonalita je tu nevýrazná – průměrná roční teplota 28 °C by mohla charakterizovat téměř kterýkoli měsíc v roce. Asijské tropy jsou vlhčí než americké či africké: vlhkost

vzduchu je celoročně přibližně 90%, prší každý den, typicky odpoledne. Vhodná doba je spíše březen–září, kdy prší trochu méně než v říjnu–únoru. V březnu a dubnu je nápadnější hlasová aktivita (hnízdění období) a tím pádem ptactvo snadněji k dohledání („bez znalostí ptačích hlasů do tropů nelez!“). Pokud máte zájem vidět kromě „starousedlíků“ i zimující migranty, jeďte v zimě. Tah vrcholí v dubnu a říjnu.

Praktické rady

- ♦ Do terénu nezapomeňte dostatek vody (min. 4 litry na den). V podrostu deštného lesa může být díky „slunečníku“ korunového patra šalebně chladivo. Dehydratace je riziko č. 1.
- ♦ Dlouhé rukávy a nohavice lehkého prodyšného světlého oblečení ochrání před slunečním zářem, resp. bodavým hmyzem (s dopomocí repelentu).
- ♦ Pijavky se protáhnou i sebemenšími škvírami, ale ponožky přetažené přes konce nohavic a dostatek repelentu invazi omezí. Na přisáté pijavky patří sůl, repelent či zapálená

² Vesmír 85(3): 140–147

³ Živa 48(4): 189–191

¹ Vesmír 89(10): 602–607

cigareta. Na ránu pak dezinfekce – rány se v tropech zanáší snadněji než u nás.

- ♦ Riziko malárie je v pevninské Malajsii malé. Každopádně je před cestou nutná konzultace s lékařem, ať už se pro antimalarika rozhodnete, či ne.
- ♦ Ideální způsob, jak navštívit Malajsii, je využít „stopover“ na cestě jinam. Např. lety do Austrálie a na Nový Zéland často staví v Kuala Lumpur nebo Singapuru. Mnoho leteckých společností umožňuje cestu přerušit a pokračovat o pár týdnů později dál. Cenu letenky stopover nenavyšuje.
- ♦ Vzhledem k hustotě vegetace a plachosti mnohých tropických opeřenců je tropický birdwatching často velmi frustrující zážitek. Pomáhá playback (samozřejmě přiměřeně), znalost právě plodících stromů, které lákají množství plodožravých druhů, a pohyb po cestách zaříznutých ve svazích – máme větší rozhled a vidíme do korun stromů, aniž bychom si zlomili vaz. „Soví“ pískání a „pishing“ (sykavé zvuky á la naše sýkorky) fungují méně než v mírném pásu, ale někdy pomohou.

Mimozemšťan, pankáč a šilenec

Návštěva mnohopatrového majestátního nížinného deštného lesa je dětským snem snad každého přírodolmce. Nečekejte ovšem žádné „předváděčky“ jak v TV dokumentech. Najít ptáky v setmělém deštném lese není žádná legrace. Navíc hlavní ptačí aktivita začíná standardně půl- či čtvrt hodinku před rozbřeskem a pěkně symetricky končí stejnou dobu po něm. Druhý vrchol aktivity bývá na večer. Mezitím ptáky zahlédneme či uslyšíme jen občas.

Ale jaké! Kombinace modrých kožních laloků kolem očí, oranžovočervených zad a bílých rýdováků dodává bažantu ohnivohřbetému (*Lophura ignita*) sci-fi vzhled. Z keře na vás vykukne drobná koroptev korunkatá (*Rollulus rouloul*) s nápadným červeným čírem. Argus okatý (*Argusianus argus*) prochází kolem a nemá konce – samci mohou být až dvoumetroví. Podobný výčet skvostů by šlo uvést pro trogony, loboše, pity, leďňáčky, strakapoudy, sýkavky,... I neptáčkaře jistě zaujmou letové akrobacie a kovový lesk drongů (*Dicrurus* spp.) či maniakální chechot zoborožce štítnatého (*Rhinoplax vigil*).

Hill stations

Vedro v nížině může být neúnosné; už britští kolonizátoři před ním prchali do tzv. „hill stations“. Tyto malajské „Pece pod Sněžkou“ najdeme hned na několika místech centrálního pohoří Titiwangsa v přibližně 1000–1500 m n. m. Přirovnání s krkonošským turistickým lunaparkem může působit odpudivě, ale nemáte se čeho bát (kromě Genting Highlands).

Nejrozsáhlejší horská stanice je v Cameron Highlands. Kolem městeček Tanah Rata a Brinchang se můžete toulat nejen proslavenými skvostnými čajovými plantážemi, ale hlavně zachovalými horskými lesy. Nádherným „mlžá-

Vousák zvučnohlasy (Megalaima haemacephala) krmit své potomstvo převážně plody.

kem“ (tedy vyšším horským lesem) se můžete proplazit až na Gunung Brinchang. Na jeho vrchol (2032 m) se lze dostat i autem, což je výhoda, pokud auto nemáte: ze silnice totiž uvidíte nesrovnatelně víc ptactva než v interiéru lesa. Za žádných okolností ale nepřeslechnete uširvoucí řehtačku vousáka pruhozobého (*Psilopogon pyrolophus*).

Bukit Larut (Maxwell Hill) je naopak nejmenší, nejstarší a nejsevernější stanice a také nejdeštivější místo v celé Malajsii. Po 13 km dlouhé cestě lze projít z nadmořské „nížky“ téměř nula do 1300 m a vidět tak druhy adaptované na různé typy lesa. Právě tady mě ohromila až

neživočišná dokonalost šatu loboše dlouhoocasého (*Psarisomus dalhousiae*).

Birderská jednička

To je legendární Bukit Fraser, kde se každoročně utkávají ptáčkaři v soutěži o největší počet pozorovaných druhů za 24 hodin. Fraser's Hill dýchá bizarní atmosférou, kde sousedí golfové hřiště, mešita, britská koloniální architektura a prvotřídní horský mlžný les protkaný řadou stezek. Tam si můžete užít tropické „feast and famine“ (hostina a hladomor) v krystalické podobě: po hodině, kdy žádný opeřenec ani nepípl, se přes vás přelije ptačí vlna. Pávicí bělo-

Sojkovec malajský (*Trochalopecton peninsulae*), jeden ze 48 druhů západomalajských timálií, byl dříve s několika příbuznými taxony házen do jednoho koše jménem sojkovec žlutokřídý (*Garrulax erythrocephalus*). Žije v horských lesích (1000–2000 m n. m.) převážně v pevninské Malajsii. Zasahuje však okrajem areálu do jižního Thajska, a tak vypadl z krátkého seznamu endemických druhů západní Malajsie, který tak čítá jen čtyři druhy.

Foto: Tomáš Grim

Foto: Tomáš Grim

Foto: Tomáš Grim

Horský „dešťňák“ v Bukit Fraser.

hrdlí (*Rhipidura albicollis*) neuroticky kmitají svými vějířovitými ocásky, sojkovci kaštanohlaví (*Rhinocichla mitrata*) melodicky pohvizdují, timálie modroperé (*Siva cyanouroptera*) se akrobaticky zavěšují na spodní stranu listů. Pronikavý skřehot krasky zelenavé (*Cissa chinensis*) vyplašil skupinku snad nejpočetnějšího místního druhu, timálií malajských (*Alcippe peracensis*). Ještě se mihnou protažené rýdovky dronga dlouhoocasého (*Dicrurus remifer*), představení končí. Na další si musíme počkat.

Ačkoli v průvodcích najdete informace o tom, na které stezce najdete který druh, ve skutečnosti jde spíš o loterii. V ní však zavilý birder vždy vyhrává! Zvláštní bonus jsou dvě silnice (Old Road a New Road) vedoucí do nížiny. Patří k nejlepším místům v pevninské Malajsii.

Foto: Tomáš Grim

Sýkoru koňadru najdeme v Malajsii pouze v mangrovech.

Foto: Tomáš Grim

Orlík rudoprsý (*Spilornis cheela*) - krásný dravec.

Kolem potoků podobným stylem pobíhají zimující konipas horský i „konipasoidní“, elegantní a plachý drozdek šedohřbetý (*Enicurus schistaceus*). Z cesty je vidět do korun plodících stromů. Při jedné z návštěv jsem se nemohl ubránit dojmu, že na nás z koruny nijak hustě olistěného a zdánlivě prázdného stromu něco kouká. Jaké bylo naše překvapení, když jsme po několikaminutovém pátrání našli obřího dvojzoborožce indického (*Buceros bicornis*). Nikdy bych nevěřil, že toto monstrum dokáže tak dobře klamat tělem. V nejvyšších polohách je šance najít skutečného VIB (Very Important Bird). „Brhlíkoidní“ timálie proužkoboká (*Cutia nipalensis*) je špekem, po kterém – zpravidla marně – pasou všichni ptáky posedlí návštěvníci.

Slepice v mangrovovém pekle

Nejohroženějším ekosystémem světa jsou mangrove. Kuala Selangor na pobřeží Malackého průlivu umožňuje díky vyvýšenému chodníku navštívit toto jinak nepřístupné prostředí. Najít unikátní pitu pobřežní (*Pitta megarhyncha*) není snadné, ale to vynahradí volavky, ledňáčci či elegantní luňáci brahminští (*Haliastur indus*). Zážitkem je slyšet kokrhání divoké formy kura

bankivského (*Gallus gallus*) z lesa lemujícího mangrovy.

Jak začít?

Před tím, než se po přeletu vrhnete na pravou tropickou přírodu v chráněných územích, doporučuji trochu aklimatizace. Nakoukat si běžné druhy jako „měřítka“ pro určování těch vzácnějších je první krok, který rozumný ptáčkař v novém prostředí udělá. V Kuala Lumpur se nabízí Lake Gardens v centru nebo překvapivě dobrý Metropolitan Park na periferii. Z „našich“ druhů ve městech potkáte vrabce polního, který tu ekologicky zastupuje chybějícího vrabce domácího. Určitě nevynechejte rezervaci a arboretum „FRIM“ na předměstí Kuala Lumpur – právě odtud pocházejí jedny z nejpůsobivějších záběrů deštného lesa, které znáte z TV dokumentů a fotografií. Ideální úvod do poznávání přírody této „birder-friendly“ země.

Tomáš Grim učí na katedře zoologie Univerzity Palackého v Olomouci. Zabývá se především hnízdním parazitismem a urbanizací ptáků.

Oslavte Vánoce s dárky od ČSO!

Potěšíte své blízké a zároveň podpoříte ochranu ptáků v naší přírodě.
Společně se nám podaří chránit ptáky ještě lépe.

PRO ČLENY ČSO VÝRAZNÉ SLEVY!

DARUJTE

- roční členství v ČSO
- pozemek pro Ptačí park Josefovské louky
- roční předplatné časopisu Ptačí svět

Odznaky ptáků

- Knihy o ptácích pro dospělé i pro děti

Trička s motivy – Dámská, pánská, dětská

Plyšové zpívající ptáky

Zpívající klíčenky

NOVINKA! V Edici Biophon vydáváme CD s nahrávkami Pavla Pelze: Pěvci 1-3 | Mistři pěvci ptačí říše | Rok v přírodě

↑ **OBJEDNÁVEJTE NA WWW.BIRDLIFE.CZ** ↑

PRO ČLENY ČSO SLEVA I V JINÝCH OBCHODECH!

25 % na vybrané dalekohledy společnosti Meopta – špičkového výrobce optiky

5 % na nákup v internetovém obchodě www.zelenadomacnost.com plném dobrých výrobků pro vás, vaše nejbližší, přírodu i vaši peněženku.

80
SINCE
1933

LEPŠÍ
POHLED
NA
SVĚT

Chráníme přírodu společně

Exkluzivní nabídka nejoblíbenějších modelů
pro pozorovatele ptáků a přírody:

- MeoStar S2 82 HD
+ okulár 30-60x WA / okulár 20-70x
- Adaptér S2
- Lišta S2
- MeoPix
- Fotoadaptér
- Brašna S2 Stay-on case
- Meopta/Manfrotto stativ
- MeoStar B1 8x32 jubilejní
- MeoStar B1 8x42
- MeoStar B1 10x50
- MeoStar B1 10x42 HD

25%
sleva

na nejoblíbenější
produkty*

Doporučeno
Českou společností
ornitologickou

meopta

www.meopta.com

* z doporučené maloobchodní ceny pro členy ČSO

Tradice
od roku
1933